

8 MANIEREN OM TEGENKRACHTEN IN DADEN OM TE ZETTEN

BUTTON

Een button is een communicatie tool, perfect voor het overbrengen van een standpunt. De button is het kleinste canvas om je punt van man tot man over te brengen. Een button kan het wapen van de onderdrukking zijn of een stille vorm van passieve weerstand tegen machtsstructuren. Door de button ergens op te spelden, kun je zo een tegenkracht ondersteunen. Dit kan achteraf na een grote demonstratie, of van tevoren om mensen bewuster te maken van de actie. Het kan een pakkende slogan zijn of een afbeelding die door mensen vluchtig wordt gezien. Zij kunnen de boodschap vervolgens oppakken en zelf de boodschap overbrengen of erover nadenken.

SIGN

Door jezelf groter te maken met het bord trek je meer aandacht en heb je meer kans dat je standpunt wordt opgepakt of gezien door anderen. Op de plek waar de verandering kan plaats vinden of tijdens een demonstratie kan je het bord het beste laten zien. Het standpunt of de slogan moet goed gelezen kunnen worden, dus de tekst moet groot op het bord geschreven zijn. Een hoog contrast van kleur helpt mee aan de leesbaarheid van het bord. Doordat je het bord bij je draagt, geef je het standpunt een gezicht. Bij een protest met een bord moet je fysiek aanwezig zijn, het vergt dus moed om daarmee de straat op te gaan.

PAMFLET

Het pamflet is de eerste geschreven vorm van protest. Een pamflet is actueel, vluchtig, helder en makkelijk te verspreiden. Dit kan je anoniem doen, of je kan ervoor kiezen het te ondertekenen. Je kunt de pamphletten verspreiden in de publieke ruimte of via sociale platformen. Een pamflet informeert de lezer over actuele gebeurtenissen en probeert vaak te overtuigen. De inhoud is erg belangrijk. Het moeten geen lange ingewikkelde verhalen zijn met lastige typografie, maar heldere standpunten van een overtuigend karakter. En tenslotte is de kostenfactor erg laag.

GEBAAR

Soms is tegenkracht niet in woorden uit te drukken en leent een gebaar zich daar beter voor. Een gebaar is ook iets dat snel kan worden opgepakt en door andere uitgevoerd kan worden. Voor deze vorm van tegenkracht heb je alleen jezelf als canvas nodig. Jijzelf bent het hele gebaar, bewust of onbewust. Het is de meest fysieke vorm van tegenkracht en ook de meest intense vorm.

SOCIALE MEDIA

Sociale media is een verzamelnaam voor alle internet-toepassingen waarmee het mogelijk is om informatie met elkaar te delen. Informatie in de vorm van tekst, geluid en beeld.¹ Met sociale media komt een nieuwe cultuur van hedendaagse protestbewegingen op. Het is een nieuw politiek platvorm voor activisten. Hiermee kan je nieuwe virtuele gemeenschappen vormen en kun je verschillende groepen samenbrengen en een groter

publiek bereiken in je strijd tegen machtsstructuren. Actie voeren hoeft dus niet alleen maar fysiek te zijn. Als je je veiliger voelt achter een scherm of met verschillende vormen van sociale media, kan je je strijd alsnog uitvoeren.

BLOEM

Alles dat in je opkomt kan je gebruiken en naar je hand zetten voor een vorm van protest. Bloemen hebben vaak een symbolische waarde en kunnen zo een dubbele boodschap met zich mee brengen. In principe zou elk voorwerp het boegbeeld kunnen worden van jouw strijd. Soms is je strijd niet in woorden uit te drukken en moet er een voorwerp aan te pas komen. Deze symbolen kunnen uitgroeien tot een sterk beeld van een hele protestbeweging die vaak alleen voor de goede verstaander herkend wordt.

GONE WRONG

Je moet je afvragen of geweld de manier is waarop je de strijd wil voeren. Zodra geweld bij de actie te pas komt, is dat een tipping point in je strijd. Realiseer je dat als de woede radicaliseert en je gebruik maakt van geweld het niet meer in het bovengenoemde rijtje past. Je moet je problemen op een heldere manier blijven observeren, zonder daarin door te schieten. Dat kan soms moeilijk zijn. Het vergt rust, veel geduld, en vooral moed.²

HUMOR

Met ludieke acties houd je de strijd luchtig. Humor is een grote tegenhanger van geweld. Humor kan relativieren. De orde van de dag wordt even opgeheven, iedereen is gelijk en de verschillen in rang en stand verdwijnen. Onzinnigheid overheerst, regels en gedragscodes gelden voor een bepaalde tijd even niet. Zo kan iedereen in de openbare ruimte op een ludieke manier kritiek leveren op machthebbers, d.m.v. spot, satire en karikaturen.³

1 Social-media kennisplatform voor social media. (z.d.). Social Media - Kennisplatform met informatie over social media, social marketing en social internet-strategie. Geraadpleegd op 4 januari 2019, van <http://www.social-media.nl/>

3 Demeester, A. (2012, 15 mei). Humor als strijdmiddel. Geraadpleegd op 21 december 2018, van <https://www.groene.nl/artikel/humor-als-strijdmiddel>

2 Boers, M. (2016). De Internet Gids | Zo kan het dus gebeuren. Geraadpleegd op 21 december 2018, van <https://de-internet-gids.nl/2016/no6/zo-kan-het-gebeuren>

INHOUD:

ABSTRACT

INLEIDING

1. TEGENKRACHT EN DE BUTTON

Hermoine Granger | Mandy Manning

Buttons en manifesten

2. TEGENKRACHT EN HET BORD

Emmeline Pankhurst | Ildar Dadin

Bord ‘Vote for Women’, Bord ‘Putin is the death of Russia!!!’

3. TEGENKRACHT EN HET PAMFLET

Olympe De Gouges | Maarten Luther

Pamfletten voor vrouwenrechten, 95 stellingen

4. TEGENKRACHT EN HET GEBAAR

Colin Kaepernick | Rosa Parks | Tank Man

Knien, Blijven Zitten en Blijven Staan

5. TEGENKRACHT EN SOCIALEMEDIA

Elin Ersson | Malala

Life Stream en een Blog

6. TEGENKRACHT EN DE BLOEM

Moina Michael | Sophie Scholl

Poppies voor WOI en een witte roos als symbool voor verzet

7. TEGENKRACHT GONE WRONG

Unabomber | Anders Breivik

Bomaanslagen tot massamoord

8. TEGENKRACHT EN HUMOR

Elise Leijten | Wunsiedel

Ludieke acties

CONCLUSIE

COLOPHON

SPECIALE DANK AAN

LITERATUURLIJST

ABSTRACT

In een wereld vol protesten en demonstraties, ben ik op zoek naar de eigenzinnige eenling met een diepgewortelde moraal. De eenling die iconische gebaren of symbolen gebruikt in de strijd tegen machtsstructuren. Ik voel vaak een diepgevoelde innerlijke moraal tegen onrecht, maar ik zet mijn woorden niet om in actie.

Wat is elk symbool of gebaar dat de beginnende activisten kan gebruiken? En hoe gebruiken de eenlingen deze symbolen of gebaren in hun acties tegen de verschillende machtsstructuren? Dit ga ik doen door 18 verschillende personen uit te lichten. In 8 verschillende hoofdstukken vergelijk ik twee of drie personen met dezelfde beeldtaal voor het voeren van hun strijd. Onafhankelijk van elkaar hebben ze hetzelfde symbool of gebaar gebruikt om actie mee te voeren.

Het eerste wat je moet doen is wat meer oproer maken, kies een regel en breek hem. Je moet wel bereid zijn deze regel te vervangen voor een beter alternatief. Iedereen kan actievoeren, alleen moet je de eerste stap durven nemen. Als je die eerste stap hebt gezet moet je alleen nog het juiste hulpmiddel vinden en je bent klaar voor actie. Als je mind-set maar staat op het maken van een verschil. De macht van de tegenkracht. De eigenzinnige eenlingen waren geen superhelden of speciale personen. Maar mensen zoals jij en ik, alleen hebben zij hun woorden omgezet in daden.

INLEIDING

Vroeger schreef ik uit protest mijn naam niet op mijn schoolschriftjes omdat ik me schaamde. Ik kon namelijk niet goed schrijven en spellen. Ook weigerde ik achterop de fiets te zitten om naar school te gaan. Ik probeerde dan mijn moeder tegen te houden door aan de bagagedrager te hangen, waardoor ik uiteindelijk met mijn handen aan het metaal van haar bagagedrager geklemd naar school moest rennen. Op school heb ik vaak dagen op de gang doorgebracht of schreef ik honderden strafregels op vrijdagmiddagen. Ik voel vaak een diepgevoelde innerlijke moraal tegen onrecht, maar ik zet mijn woorden niet om in actie.

In de jaren '60 was de provobeweging het boegbeeld van het jongerenprotest tegen de vast geroeste instituties in de samenleving (**a**). Als ik lees over verhalen uit deze tijd, léék toen alles mogelijk: ruiger, raarder, en was Amsterdam niet zo aangeharkt als het nu is. De provobeweging bestond uit pioniers op het gebied van imago en publiciteit. De meest bekende beelden zijn de verschillende ludieke demonstraties bij het standbeeld van het Lieverdje op het Spui in Amsterdam (**b**). Van over de hele wereld werd toegekeken. Nog nooit had men zo iets meegeemaakt, een provocerende en politiek geëngageerde jeugd! Het was iets nieuws en sprak tot de verbeelding.⁴ Opgroeidend in Amsterdam heb ik me nooit belemmerd gevoeld omdat ik iets niet kon doen. Maar daar heb ik vervolgens verder geen gebruik van gemaakt. Gewoon omdat die cultuur onder mijn peers niet echt leefde.

Ik ben op zoek naar een individu die de status-quo aan de kaak stelt, of onrecht wil aantonen. De eenling die tegenkracht geeft en zo de staatsmacht in toom houdt. Iemand die reuring maakt, zonder geweld, maar met symbolen of gebaren. Een symbool in de vorm van een button, bord, pamflet of bloem, en gebaren in de vorm van knielen, blijven staan, blijven zitten, en ludieke acties. De actie hoeft geen grote markering te worden in de geschiedenis als het mensen maar even opschudt en wakker maakt. Al is het alleen maar om het bloed van mensen harder te laten

stromen. Dat we allemaal weer even stil staan bij het feit dat we wel iets kunnen doen, dat er altijd wel iets is om voor te strijden.

Wat maken de gebaren of symbolen die ze gebruiken tot een succes? Hoe zetten we onvrede om in daden? En waarom spreken deze gebaren en symbolen ons zo aan? Als grafisch ontwerper ben je constant opzoek naar een bepaalde beeldtaal. Met kritisch denken en verschillende concepten ben je op zoek naar een visuele communicatie. Deze visuele communicatie moet spreken tot het grote publiek. Dus wil ik onderzoek doen naar het verband van activisme met betrekking tot het vakgebied de grafische vormgeving.

In mijn scriptie concentreer ik me op de zoektocht naar de juiste hulpmiddelen, de gebaren en symbolen. Wat is elk symbool of gebaar dat de beginnende activisten kan gebruiken? En hoe gebruiken de eenlingen deze symbolen of gebaren in hun acties tegen de verschillende machtsstructuren?

Dit ga ik doen door 18 verschillende personen uit te lichten. In 9 verschillende hoofdtukken vergelijk ik twee of drie personen met dezelfde beeldtaal voor het voeren van hun strijd. Onafhankelijk van elkaar hebben ze hetzelfde symbool of gebaar gebruikt om actie mee te voeren. Ieder hoofdstuk begint met de uitleg van het iconische gebaar of symbool en wanneer dit in de geschiedenis als eerste is gebruikt. Daarna volgt een uiteenzetting van het probleem en hoe de actievoerder het heeft aangepakt.

⁴ NTR. (2018, 21 december). Provo in de pers - Andere Tijden [Video]. Geraadpleegd op 5 januari 2019, van <https://www.anderetijden.nl/aflevering/285/Provo-in-de-pers>

a Hoewel Burgemeester Van Hall geen toestemming had gegeven voor het houden van een demonstratie is er toch door kleine groepen gedemonstreerd vanavond. Hier een groep provo's die met een witte spandoek (zonder tekst) rondliepen. | ANP Historisch Archief

b Provo-happening rond het Lieverdje. Later die avond werd het beeldje in brand gestoken. | ANP Historisch Archief

WAT ZIJN TEGENKRACHTEN?

Tegenkrachten zijn belangrijk in ons maatschappelijke systeem. Kenmerken van een democratie is dat er een voortdurend debat plaatsvindt over de inrichting en werking ervan. De dynamiek van onze samenleving drijft voor een voornamelijk deel op tegenkrachten. Het is belangrijk open te staan voor deze tegenkrachten en er mee leren om te gaan.⁵ Democratie kan beschouwd worden als het resultaat van eeuwenlange ontwikkeling van de cultuur, die ertoe leidt dat de fysieke macht in toom gehouden wordt, door op een open en eerlijke wijze over de inrichting van de samenleving te beslissen.

Maar waarom zijn er tegenkrachten nodig? Vanuit historisch perspectief: ‘omdat het altijd zo was’. In de middeleeuwen kwam het al regelmatig voor dat onderdrukte, uitgebuite boeren en stedelingen in opstand kwamen tegen de vaak onrechtvaardige heersers. Deze opstanden werden niet meteen bestempeld als een revolutie (c).⁶ Toen in de 18de eeuw in Frankrijk op 14 juli 1789 de verlichting aanbrak kwam daar verandering in. De Franse Revolutie wordt daarom nu beschouwd als de eerste echte revolutie uit onze tijd. Het was voor het eerst dat een opstand werd gevoerd met ideologieën die voortkwamen uit de verlichting (d). De meest belangrijke begrippen uit deze ideologieën waren *Liberté, Égalité, Fraternité* ('vrijheid, gelijkheid en broederschap') Het was niet alleen gericht op het afzetten van een heerser maar ook op het omverwerpen van de standenmaatschappij en het absolutisme.⁷ De Franse Revolutie eindigde in een periode van fanatiek terreur. Niet alleen idealisten met een ander beeld van de revolutie maar ook vertegenwoordigers van het oude, aristocratische regime werden gearresteerd of onthoofd.

In de jaren 60 en 70 was er sprake van bewegingen die tegen alle vormen van autoriteit waren. De protestgolven, studenten acties, eenmansacties en actiegroepen gingen over bevrijding en het verleggen van grenzen. Mei '68 in Frankrijk (e) brak de Parijse studentenrevolte uit, een studentenopstand (f) die

een algemene staking veroorzaakte over heel Frankrijk. Toen de Provo beweging alweer exact een jaar opgeheven waren. Maar niet alleen in Frankrijk en Nederland was er oproer, eind jaren zestig roerde de protestgeneratie zich wereldwijd. Van Black Power beweging in Amerika tegen onderdrukking en racisme (g), de student opstanden tegen de Vietnam oorlog, tot de Praagse Lente met het ideaal een menselijker socialistisch systeem (h). Overal klonk kritiek op de algemene gezagsverhoudingen en de nieuwe generatie vocht voor meer vrijheid.⁹ Het is niet dat er nu geen actie meer wordt gevoerd. Integendeel, nog steeds is er maandelijks een nieuw protest aan de gang. Maar ik heb het gevoel dat anno 2018 en er alleen aandacht is voor een paar terugkerende dominante onderwerpen: Immigratie, Islam en discriminatie.

De middelen om de achterban te mobiliseren zijn veranderd. Inplaats van stencilmachines en behangerslijm, zijn er nu hashtags en internetverbindingen.¹⁰ Online en offline zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden in onze tijd. Elin Ersson is een goed voorbeeld hiervan. De digitale mogelijkheden maakten haar actie tot een succes. In het hoofdstuk Tegenkracht en Sociale Media vertel ik hier meer over.

Voor sociale verandering is het analyseren van machtsstructuren noodzakelijk. Als je eenmaal alles hebt geanalyseerd en op een rijkje hebt gezet kan je zien welke hulpmiddelen je nodig hebt voor het voeren van je actie. Er zijn nog drie elementen van belang voor het tot stand brengen van een opstand: de pionier, de dissident en de media.

In elk van mijn voorbeelden is er een dissident die weerstand biedt tegen de status quo en die dat aan de kaak stelt. Het element pionier is lastiger, je kan nooit precies zeggen of iemand echt de eerste is geweest. De pioniers maken de wereld aanschouwelijk, ze effenen het pad zodat anderen andere erop kunnen voortbouwen. Ze doorbreken grenzen en komen met creatieve oplossingen voor maatschappelijke problemen. Een echte pionier functioneert minder goed in een compleet gevestigde maatschappij. Omdat de pionier nog niet beschikt over methodes

c De Jacquerie was een opstand van de Franse boeren tegen de adel in mei 1358. Miniatur uit de kronieken van Jean Froissart: strijd tussen ridders enerzijds en boeren en Parijse burgers anderzijds, die het fort bij de Marché de Meaux probeerden te veroveren.

d Een vrouwenfiguur werd tijdens de Franse Revolutie al het symbool van de opstand. Daarom is ze een toonbeeld van vrijheid in het kunstwerk 'De Vrijheid leidt het volk' uit 1830 van Eugène Delacroix. | Shutterstock & Bridgeman

e Mei '68: straatposters van de Parijse studenten opstand | News Photo/ Getty Images

f Mei '68 Demonstratie. | Fondation Gilles Caron

die zich in de praktijk bewezen hebben, gaat het werk van een pionier vaak gepaard met vele mislukkingen en tegenslagen.¹¹ De media of journalistiek, ten slotte, is het element dat het machtsmisbruik blootlegt, deze actief communiceert en verspreidt.¹² Sommige van mijn voorbeelden hebben het geluk dat ze de media binnen handbereik hadden. Andere moesten erop vertrouwen dat hun actie naderhand snel werd opgepakt.

Tegenkrachten zijn dus belangrijk. We moeten ons alleen wel durven uitspreken. De angst van mensen om snel arrogant, ‘unlikeable’, hypocriet of bot gevonden te worden, heeft tot een klimaat geleid waarin mensen soms helemaal niet meer durven te oordelen. Maar laat je hierdoor niet afleiden: ook jij hebt het recht een actie te beginnen. Zie bijv. Hannah Arendt die betoogt dat iedereen het recht om een oordeel te vellen over iemand anders, of over gebeurtenissen of daden waar je zelf niet bij was.¹³

Zoals Sam Conniff zegt in zijn boek *Be More Pirate*:

“That’s why I want to talk about rule-breaking. History tells us time and again that yesterday’s rebels and rule-breakers become today’s heroes and tomorrow’s legends. At the same time, history often judges badly those who followed orders and played by the rules.

So, for people living in historic times, do you feel confident that you will do what’s required when it’s your time right to not do what you’re told? Will you flinch when it’s the responsible thing to break the rules and risk everything?”

- 5   Goslings, M., & Klomp, R. J. Q. (2017). Tegenkrachten: een waaijer van tegenkrachten belicht vanuit de werelden van de kunsten, de wetenschap, de journalistiek en het recht. Nijmegen, Nederland: Ars Aequi Libri.
- 6   Goslings, M., & Klomp, R. J. Q. (2017). Tegenkrachten: een waaijer van tegenkrachten belicht vanuit de werelden van de kunsten, de wetenschap, de journalistiek en het recht. Nijmegen, Nederland: Ars Aequi Libri.
- 7   Bouwman, R. (2011, 3 maart). Revolutie! En dan? Geraadpleegd op 9 september 2018, van <https://www.hpdetijd.nl/2011-03-02/revolutie-en-dan/>
- 8   Naders, B. (2018). De eerste van een nieuwe soort. HUMAN, Winter 2018 - 2019(1), 14–15
- 9   Ruigrok, P., van den Hout, R (Regisseur), Gulmans, M., Dogger, H., Verdonck, T. (Research). (2009). Parijs '68 [Documentaire]. Ander Tijden. Geraadpleegd op 21 december 2018, van <https://anderetijden.nl/aflevering/312/Parijs-68>
- 10   Janssen, R. (2018, 18 april). Een geest van bevrijding. Geraadpleegd op 10 oktober 2018, van <https://www.groene.nl/artikel/een-geest-van-bevrijding>
- 11   Wikipedia. (2018, 9 december). Pionier. Geraadpleegd op 8 januari 2019, van <https://nl.wikipedia.org/wiki/Pionier>
- 12   Claeys, M. (2018). Red de democratie!: waarom het systeem hapert en wat we eraan kunnen doen. Antwerpen, België: Uitgeverij Polis.
- 13   Arendt, H. (2016). On Revolution. Londen, UK: Faber & Faber.

g Tieners en kinderen, geven de Black Panthers groet buiten hun school in Fillmore, San Fransisco. 20 December, 1969. | Foto UPI

h Tsjechische jongeren met de nationale kleuren op hun borst gespeld, demonstreren in de straten op 21 augustus 1968 na de Sovjetbezetting van Tsjechoslowakije. Op banner die ze dragen, staat: 'Nooit meer met de Sovjet-Unie' | Karlovy Vary, Bohemen

"What's in the box?" he asked, pointing at it.

"Funny you should ask," said Hermione, with a nasty look at Ron. She took off the lid and showed them the contents.

Inside were about fifty badges, all of different colors, but all bearing the same letters: S.P.E.W.

"'Spew'?" said Harry, picking up a badge and looking at it.

"What's this about?"

"Not *spew*," said Hermione impatiently ["It's S-P-E-W Stands for the Society for the Promotion of Elfish Welfare.]

"Never heard of it," said Ron.

"Well, of course you haven't," said Hermione briskly, "I've only just started it."

"Yeah?" said Ron in mild surprise. "How many members have you got?"

→ "Well — if you two join — three," said Hermione.

"And you think we want to walk around wearing badges saying 'spew' do you?" said Ron.

"S.P.E.W." said Hermione hotly. "I was going to put *Stop the Outrageous Abuse of Our Fellow Magical Creatures and Campaign for a Change in Their Legal Status* — but it wouldn't fit. So that's the heading of our manifest."

She brandished the sheaf of parchment at them.

"I've been researching it thoroughly in the library. Elf enslavement goes back centuries. I can't believe no one's done anything about it before now."

"Hermione — open your ears," said Ron loudly. "They. Like. It. . . They like being enslaved!"

"Our short-term aims," said Hermione, speaking even more

B

THE UNFORGIVABLE CURSES

ly than cure [elves fair wages and working conditions. Our long-term aims include changing the law about non-wand use, and trying to get an elf into the Department for the Regulation and Control of Magical Creatures, because they're shockingly underrepresented.]

"And how do we do all this?" Harry asked.
[We start by recruiting members, thought two Sickles to join — that buys a badge — and the proceeds can fund our leaflet campaign. You're treasurer, Ron — I've got you a collecting tin upstairs — and Harry, you're secretary, so you might want to write down everything I'm saying now, as a record of our first meeting.]

There was a pause in which Hermione beamed at them

(zie NO 2) Een ronde button in de suffragette kleuren van paars, wit en groen. Het ontwerp heeft een groen midden met 'WSPU' en een paarse rand met de slogan 'Votes for Women'. Deze badge werd uitgegeven door de Women's Social and Political Union om de suffragette-bondschap te promoten en fondsen te werven voor de campagne 'war chest'. | Museum of London

1. TEGENKRACHT EN DE BUTTON

Hermoine Granger & Mandy Manning

Button + manifest

Een button is een rond object dat kan worden bevestigd aan kleding of accessoires met op de voorzijde een afbeelding of tekst en aan de achterzijde een speld (**1a**). In 1787 maakte Josiah Wedgwood een van de eerste buttons: ‘*The Kneeling African*’ een slaaf in ketens met de slogan ‘*Am I not a man and a brother*’, om de Britse anti-slavernij beweging te promoten bij het Lagerhuis (**1b**). Dit wordt gezien als het eerste gebruik van een slogan op een product en is zo een voorloper van de hedendaagse politiek geëngageerde buttons.¹⁴ In de loop van de geschiedenis waren kleine buttons een populaire manier om steun te betuigen aan politieke doelen.

1.1 Hermione Grainger: ‘*Stop the Outrageous Abuse of Our Fellow Magical Creatures and Campaign for a Change in Their Legal Status.*’¹⁵

Alles begon voor mij bij de button van de fictieve actiegroep uit het 4de deel van de Harry Potter boeken. Hermione illustreert hier precies de persoon waar ik naar op zoek ben. Ze heeft alle eigenschappen van de eigenzinnige eenling en de motivatie voor het beginnen van een actie over de ‘*enslavement of house elves*’ waar ze tegen is. Het begint klein. Hermione vraagt haar vrienden om een button te dragen om de ‘*Society for the Promotion of Elfish Welfare*’ (‘SPEW’) te ondersteunen. Ze heeft een passende naam gevonden en schrijft ook een manifesto (**2c**).

Hermione heeft ontdekt dat er huiselven op Hogwarts zijn die koken en schoonmaken zonder daarvoor betaald te krijgen. Ze beschrijft de situatie als ‘slavenarbeid’. Hermoine kaart iets aan in dit fragment wat in de wizard wereld als normaal en geaccepteerd wordt gezien. ‘*They. Like. It. They like being enslaved!*’ zegt Ron zonder dat hij waarschijnlijk door heeft wat hij daadwerkelijk zegt. Hij ziet elven niet als gelijken. Hoewel elven in de tovenaarswereld niet als volwaardige mensen worden gezien, zijn het toch wezens met de mogelijkheid

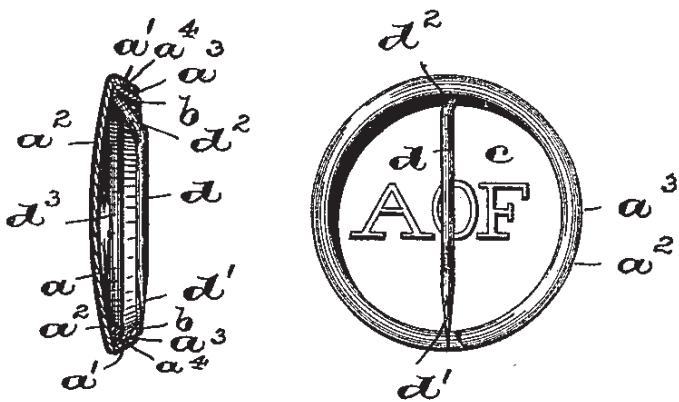
om te spreken in normaal Engels, ze hebben toverkrachten en een goed werkend brein. De strijd die Hermione voert, is een doorlopend probleem dat als een klein onderdeel in volgende boeken aan bod komt.

Hermione’s one-witch action om alle huiselfen te bevrijden, verloopt niet helemaal zoals gepland. Ze krijgt vrijwel geen steun van de andere studenten op Hogwarts. Zelfs de huiselven begrijpen niet waarom ze deze strijd voert. Ze denken dat het normaal is dat ze de slaven zijn van tovenaars. Toch blijft ze actievoeren. Ze houdt gepassioneerde toespraken en probeert de elven te bevrijden door kleding te breien en te verstoppen. Ondanks haar inspanningen heeft de SPEW weinig invloed gehad op het leven van de elven. Dat elven niet bevrijd willen worden, betekent niet dat ze slecht behandeld moeten worden. Hermione’s droom van een elf in de regering is misschien voor die tijd in het boek nog vergezocht. Maar toch gaat ze de strijd aan.

1.2 Mandy Manning: ‘*I made it clear that the students that I teach ... are dedicated and focused*’

Mandy Manning doceert Engels aan nieuw aangekomen immigranten en vluchtelingen. Manning won dit jaar de ‘US teacher of the Year’ award. Terwijl ze haar prijs in ontvangst nam van president Trump, voerde Manning een stil protest door 6 politieke buttons op haar jurk te dragen. ¹⁶(**2c**) Op een van de buttons stond ‘Trans Equality Now’, een andere button promootte de Women’s March die plaatsvond na de inauguratie van Trump en op weer een andere button was een regenboogkleurige appel. Ook gaf ze brieven van haar studenten, allemaal vluchtelingen, aan Trump. Ook voerde Manning haar strijd uit met een gebaar: op twee cruciale momenten geeft ze Trump geen hand.

Ondanks dat Trump de buttons misschien niet heeft opgemerkt, staat Mandy toch op de wereldwijd verspreide foto naast President Trump met de buttons op haar jurk. Zo heeft ze toch haar boodschap kunnen uitdragen dat niet alleen haar studenten welkom en geliefd zijn maar ook iedereen uit de LGBT gemeenschap.

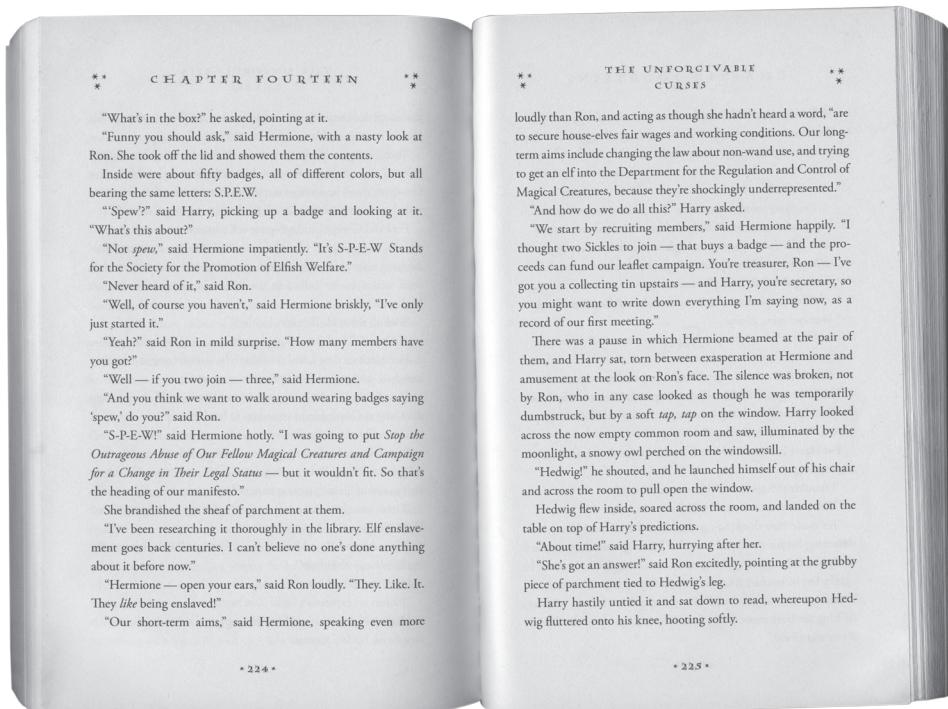
1a Button, Amerikaans octrooi (1896)

2b Josiah Wedgwood's medallion, 'Am I Not a Man and a Brother?', 1787

2d 'US teacher of the year', Mandy Manning. Tijdens de prijsuitreiking met president Trump. | Chip Somodevilla: Getty

2c Extract uit 'Harry Potter and the Goblet of Fire' door J.K. Rowling'

14 Historiek. (2017, 11 december). Am I not a man and a brother? Geraadpleegd op 8 januari 2019, van <https://historiek.net/am-i-not-a-man-and-a-brother/23136/>

15 Rowling, J. K. (2014). Harry Potter and the Goblet of Fire. Londen, U K: Bloomsbury.

16 Smith, D. (2018, 25 mei). US teacher of the year stages silent protest as Trump awards prize. Geraadpleegd op 8 januari 2019, van <https://www.theguardian.com/us-news/2018/may/02/teacher-of-the-year-award-trump-mandy-manning>

Ildar Dadin, onlangs
het ontslag van degenen
die verantwoordelijk zijn voor zij
martelingen in de gevangenis. | Foto: Aleksey Abanin

Vertegenwoordiger Tess Billington draagt een bord
met de suffragette slogan 'Votes For Women' tijdens
een demonstratie in de Lady Ottoline Gallery in het Lagerhuis
Londen 25 april 1906. | Foto: Sutton Archive

Buiten Buckingham Palace wordt Emmeline Pankhurst gearresteerd
en meegenomen door hoofdinspecteur Roffe. De protestmars was
georganiseerd door Pankhurst, om een verzochte schrift in te dienen bij
Koning George V in Londen, 21 mei 1914. Aangetrokken door de politie.
Foto: Jimmy Sime / Central Press / Hulton Archive / Getty Images

Voor zijn eenmansprotest werd Ildar Dadin in
december 2015 gearresteerd, in het strafkamp
werd hij gemarteld. In 2017 werd zijn arrestatie
nietig verklaard. | Foto: Ivan Mikhaylov

Alle afbeeldingen zijn gevonden met Google-afbeeldingen:
'protestborden' of 'protest signs'

2. TEGENKRACHT EN HET BORD

Emmeline Pankhurst & Ildar Dadin
Bord ‘Vote for Women’,
Bord ‘Putin is the death of Russia!!!’

Het bord is een verlengstuk van jezelf. Het is een groot canvas dat je hoog boven je hoofd of voor je borst draagt om je standpunt(en) over te brengen in een menigte. De Suffragettes waren een van de eersten die zich realiseerden dat een protest nog effectiever zou kunnen zijn met symbolen zoals vaandels, banieren en borden. De borden werden synoniem voor hun strijd, ze creëerden zo een visueel spektakel.¹⁷ Bij een demonstratie in Colston Hall, Bristol, op 4 november 1880 toonde de suffragettes de eerste borden in de vorm van vaandels. Het eerste echte protestbord werd circa 1908 gedragen door Christabel Pankhurst en Annie Kenney met de beroemde slogan, ‘Votes for Women’ (2a).¹⁸

2.1 Emmeline Pankhurst ‘Votes for Women’

Emmeline Pankhurst is bekend als een van de meest radicale feministen van de eerste feministische golf (circa 1850 tot 1940). De slogan ‘Deeds, not words’ was haar motto (2b). In 1903 richtte ze de *Women’s Social and Political Union* (‘WSPU’) op, als onderdeel van de suffragette beweging, met als enige agendapunt vrouwenstemrecht. Samen met haar dochters trok ze ten strijde voor het vrouwenkiesrecht in Engeland. Met haar strijdlustige vaak radicaal getinte acties kwam ze vaak in de gevangenis terecht. Pankhurst wist hiermee de aandacht van het publiek te trekken.

In de periode tussen 1908 en 1912 werd Emmeline zes keer gearresteerd voor onder meer het plannen van een bomaanslag op het huis van de toekomstige premier Herbert Asquith. Als deze plannen waren uitgevoerd, waren ook de suffragettes ondergedeeld in hoofdstuk 8 *Gone Wrong*. Zie dit hoofdstuk voor acties waar geweld aan te pas is gekomen en waar mensen zijn geradicaliseerd.

Omdat er niks veranderde, hield de WSPU protestmarsen, braken ze ramen, staken

leegstaande panden in brand en ketende zich vast aan hekken. In 1918 met de invoering van Representation of the People Act mochten vrouwen vanaf 30 jaar eindelijk stemmen (2c). En vlak voor Emmeline stierf in 1928 werd stemrecht voor vrouwen en mannen gelijk.¹⁹

Een bekend beeld van een representatieve suffragette is dat ze met een groot handgeschreven bord ‘VOTES FOR WOMEN’ protesteert. Ook draagt ze nog een kleinere variant als een soort banner schuin over haar borst met dezelfde woorden ‘votes for women’. In de tijd van de Suffragette beweging zijn er verschillende buttons (H1) en broches gemaakt die de Suffragettes op hun kleren droegen (2d). Iconisch zijn de fotos van Pankhurst waar ze wordt weggevoerd omringd door mannelijke politieagenten of waar ze een groot publiek toe spreekt(2e). Ook waren de acties van de suffragettes heel creatief. Steeds op andere wijze probeerden zij de aandacht te trekken van het publiek vanuit de gedachte ‘Publicity is Power’. Zo plakten twee suffragettes zichzelf bijvoorbeeld als menselijke brieven aan een muur op Downing Street. Een andere suffragette voer per boot naar het terras van het parlement waar 800 mensen zich hadden verzameld voor de thee. Eenmaal in het zicht onthulden ze twee spandoeken, de eerste met details over hun aankomende demonstratie, de tweede met de mededeling: ‘Cabinet ministers especially invited’.²⁰

2.2 Ildar Dadin ‘Putin is the death of Russia!!!’

Ildar Dadin is ook bekend omdat hij met een bord met handgeschreven tekst demonstreerde. Hij heeft alleen niet een hele groep achter zich, zoals Emmeline Pankhurst met de suffragettes dat wel had. Dadin protesteerde in zijn eentje verschillende keren vreedzaam tegen de Russische regering (2f). Hij streefde onder meer tegen de oorlog in Oekraïne en tegen de annexatie van de Krim door Rusland. Ook strijd Dadin voor de rechten van homo’s.²¹

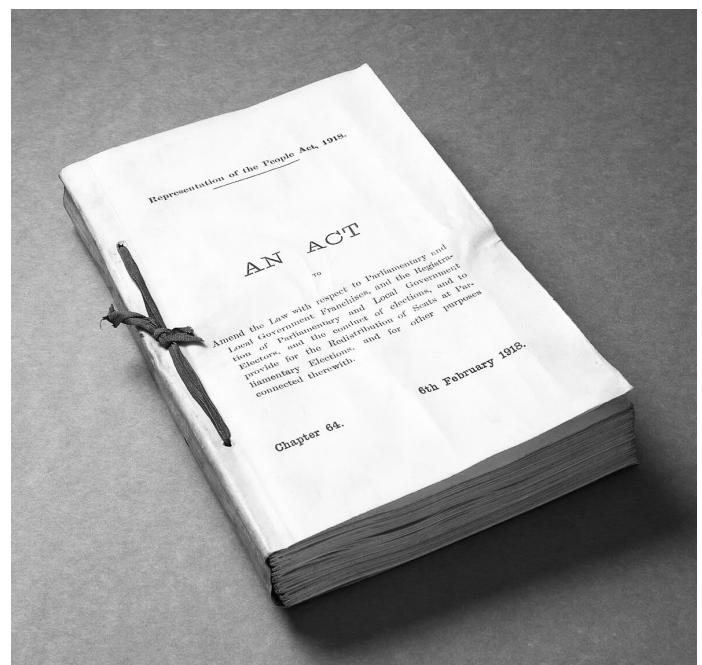
De omstreden demonstratiewet in Rusland bepaalt dat voor iedere publieke bijeenkomst ten minste drie dagen van tevoren toestemming moet worden gevraagd. Zonder toestemming wordt een openbare bijeenkomst automatisch

2a Christabel Pankhurst, rechts, dochter van Emmeline Pankhurst en mede-oprichter van de WSPU, met Annie Kenney, een leidende figuur in de beweging. Het paar wordt afgebeeld kort na hun arrestatie in 1905 toen ze een aantal dagen werden opgesloten voor de mishandeling Sir Edward Gray tijdens een rally in Manchester. Met dit incident wordt een nieuwe fase gecrediteerd, één met meer militante tactieken. | AP

2b De Britse suffragette Emmeline Pankhurst zei ooit: 'The condition of our sex is so deplorable that it is our duty to break the law in order to call attention to the reasons why we do.' | Fotoarchief van The New York Times, publiek domein.

2c The Representation of the People Act op 6 februari 1918 gaf het Britse parlement stemrecht aan vrijwel alle mannen en de eerste vrouwen. | U.K. Parliamentary Archives

2d Een ronde button in de suffragette kleuren: paars, wit en groen. Het ontwerp heeft een groen midden met 'WSPU' en een paarse rand met de slogan 'Votes for Women'. Deze button werd uitgegeven door de Women's Social and Political Union om de suffragette-boodschap te promoten en fondsen te werven voor de campagne 'war chest'. | Museum of London

2e Emmeline Pankhurst spreekt een menigte toe | AP

2f Ildar Dadin bij zijn eenmansactie in Moskou, 2014. De poster luidt: 'Poetin is de ondergang van Rusland.' | Afbeelding van Facebook.

2g Ildar Dadin als politiek gevangenen. | Grani.ruv

illegaal verklaard. Geen toestemming is nodig voor één persoons demonstraties. Wel kunnen deze demonstranten boetes krijgen voor andere overtredingen van de demonstratiewet. Het is strafbaar als iemand in 180 dagen twee keer is beboet met demonstreren.²² Ondanks dat Dadin in zijn eentje protesteerde werd hij toch opgepakt en werd tot tweeënhalf jaar gevangenisstraf veroordeeld.

Er is beperkte vrijheid van meningsuiting in Rusland. Het risico om opgepakt te worden en in een van de strafkampen terecht te komen is in Rusland vele malen hoger. Dit overkwam ook Ildar, hij wist een brief uit de gevangenis te smokkelen naar zijn vrouw. Hierin beschreef hij de afschuwelijke toestanden in het werk-kamp en de martelingen die hij onderging (**2g**). Door alle media aandacht en aanklachten is het vonnis van Ildar teruggedraaid, en is hij vrijgelaten.

Het vergt veel wilskracht en doorzettings-vermogen om te demonstreren in een land waar dit eigenlijk niet mogelijk is. We hebben mensen zoals Ildar nodig om ons te laten inzien hoe goed wij het hier hebben en dat we niet worden opgepakt als we demonstreren voor onze vrijheid.

17 Adamson, G. (2017, 4 december). Banners Unfurled. Geraadpleegd op 4 januari 2019, van <https://www.disegnodaily.com/article/banners-unfurled>

18 Haslam, S. (2018, 16 maart). Protest Banners: Women's Suffrage. Geraadpleegd op 4 januari 2019, van https://www.open.edu/openlearn/society-politics-law/politics/protest-banners-womens-suffrage?in_menu=721593

19 Emmeline Pankhurst en de suffragettebeweging. (2017, 30 augustus). Geraadpleegd op 8 september 2018, van <https://isgeschiedenis.nl/node/17018>

20 Cochrane, K. (2017, 25 november). Nine inspiring lessons the suffragettes can teach feminists today. Geraadpleegd op 5 januari 2019, van <https://www.theguardian.com/world/2013/may/29/nine-lessons-suffragettes-feminists>

21 Bolle, J. (2017, 22 februari). Veroordeling Russische activist Dadin teruggestraaid. Geraadpleegd op 5 januari 2019, van <https://www.nrc.nl/nieuws/2017/02/22/veroordeling-russische-activist-dadin-teruggestraaid-a1547131>

22 Amnesty International: samen strijden we voor mensenrechten. (z.d.). Geraadpleegd op 21 december 2018, van <https://www.amnesty.nl/>

and the other two were in the same boat. The boat was a small one, and the water was very rough. They had to row very hard to keep it from capsizing. After about half an hour, they reached the shore. They were very tired and wet, but they were safe.

When they got back to the village, they were welcomed by their families and friends. They told everyone about their adventure and showed them the pictures they had taken. The people were very impressed by their勇气和毅力 (courage and persistence).

The next day, they decided to go on a longer trip. They took a bigger boat and planned to travel further down the river. They had a great time, but they also faced many challenges. There were many rapids and falls along the way. They had to use all their strength and skill to navigate through them. At one point, their boat got stuck in a rock and they had to climb over it to get free. They also had to deal with some hostile tribes along the way, but they managed to avoid any confrontations.

After several days of traveling, they finally reached their destination. They were exhausted but happy. They had learned a lot about themselves and the world around them. They had also made some new friends and allies. They knew that they had achieved something great and that they would never forget this experience.

As they prepared to leave, they said their thanks to the people who had helped them. They promised to return someday and bring more visitors to their village. They also gave some gifts to the people as a token of their appreciation. They then set off on their journey, leaving behind a trail of memories and stories.

LLES TRoIS URNES,

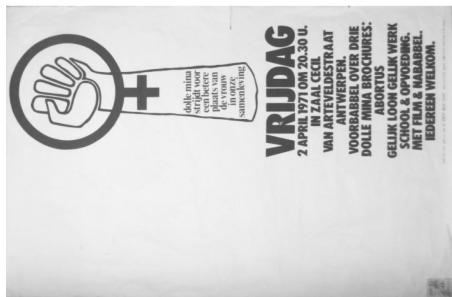
Zestiende-eeuwse kopie van de stellingen
van Maarten Luther | Publiek domein

Olympe de Gouges. | Anonieme aquarel uit achttiende eeuw.

Uitbeelding van het verhaal dat Luther zijn "95 stellingen" op de deur van de slotkerk te Wittenberg gespijkerd zou hebben | Ferdinand Pauwels, 1872

Arrestatie (zie H2) en executie van Olympé Gougees, Paris 3 november 1793. | Publiek domein

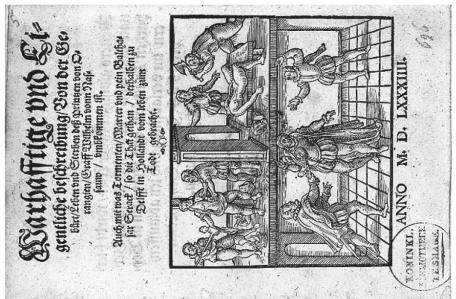

VRIJDAG
2 APRIL 1971 OM 20.30 U.
WAN ANTWERPEN
ANTWERPEN
VOORRADEL OVER DRIE
DOLLE MINA BROCHURES:
GELUK LOON GELUK WERK
SCHOOL & OPOEDING
MET M. A. MARABEL,
EDEREEN WELOM.

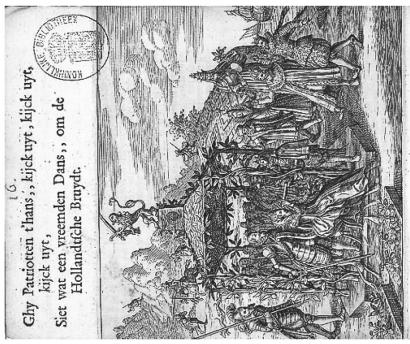
Affiche van Dolle mina, 1971 | collectie AVG-Carthif

Provo Van Hall treedt af | Collectie IISG

DE METRO-RAT
call 1166

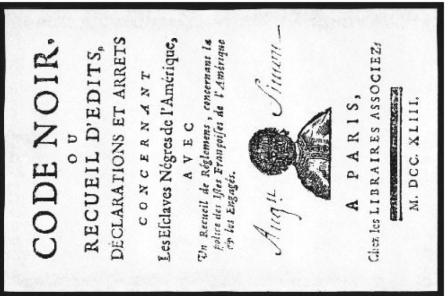

Gly Patriotten thans, kijk uit, kijk uit,
Set war een vreemden Daas,, om de
Hollandsche Baydt.

Warhaftige vnd eigentliche beschreibung, von
der Geburt, Leben und Sterben desz Prinzen
von Orangen (1584) | Koninklijke Bibliotheek

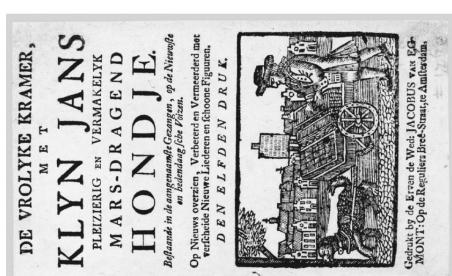
Monument voor die Weiße Rose leden
Universiteit van München (Die H6)

Gly Patriotten thans, kijk uit, kijk uit
De metro-rat, Hevige gevechten in de
straten van Amsterdam | IISG

PROVOCER! Willem (Bernard Holtrop)
1966, Amsterdam | IISG

Op de vooravond van de executie
van de vrouw, die voor de moord op haar man veroordeeld was,
die niet wilde toegeven dat ze hem had vermoord, gaf de gerechtelijke
rechter haar een kantoor en liet de veroordeelde vrouw daar een aantal
uren alleen achter. De vrouw bleef daar zitten en schreef een brief aan de koningin, waarin ze zei dat ze niet meer wilde leven en dat ze de koningin
wilde ontmoeten om haar te vertellen dat ze de koningin niet meer
wilde doden. De koningin was geschokt door deze brief en liet de vrouw
uiteindelijk vrijgaan.

D E N E L D E N D R U K K.

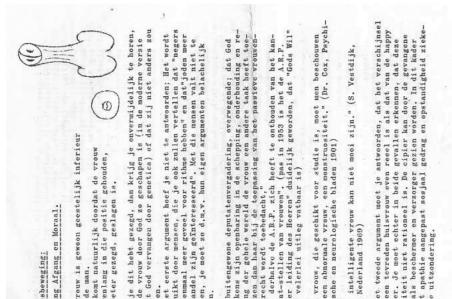
De vrolyke Kramer | Uitgever: Egmont,
Erw. Wed. Jacobus v. v.

Gly Patriotten thans, kijk uit, kijk uit
De Code Noir, overgang met
zwarte slaven | Publiek Domein

Warhaftige vnd eigentliche beschreibung, von
der Geburt, Leben und Sterben desz Prinzen
von Orangen (1584) | Koninklijke Bibliotheek

Een pamflet uit het begin van de jaren
zeventig, mét emancipatiepuzzel | IISG

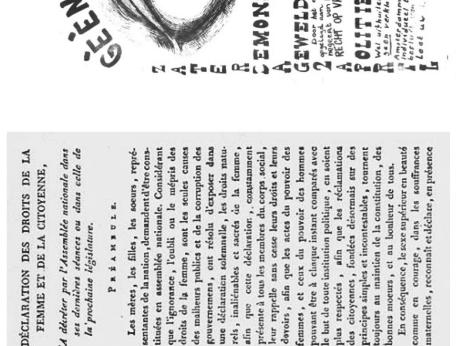
Gly Patriotten thans, kijk uit, kijk uit
Pamflet met dialoog in de vorm van een
Kopperhaardspiegel, 1712 | GAG, pamfletten

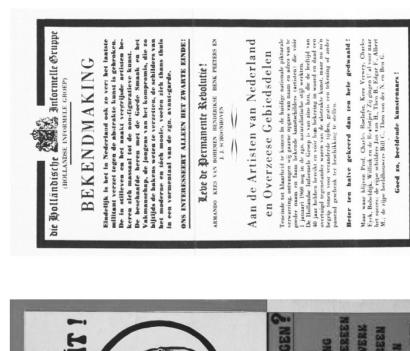
'Appetijns van Oranje' een handgeschreven
Provo-pamflet | IISG

Rob Stolk liekwielaatsje van de provo
organiesaatse, 1967 | Stedelijk Museum

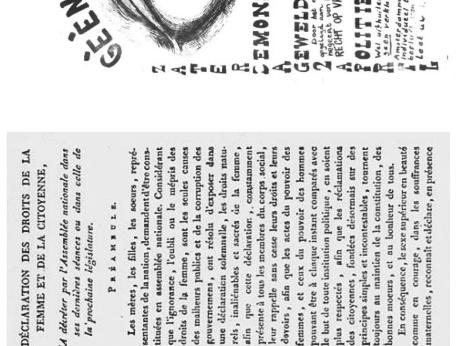
Gly Patriotten thans, kijk uit, kijk uit
Pamflet waarvoor Tuyman drie maanden
de bak in ging | Publiek domein

Pamflet Bekendmaking
| Henk Peeters

La Déclaration des droits de la
femme et de la citoyenne, 1791
Publiek domein

Gly Patriotten thans, kijk uit, kijk uit
VROUWEN VOORUIT!
VROUWEN, WIE VERDEDIGT ONZE BELANGEN?
MEER EN GOEDE KINDEROPVOEGING,
GELEIDE OPLEIDING VOOR EDEREEN,
GELUKKIG LOON VOOR GELIJKE WERKERS,
GRATIS VOORBEKENNINGEN IN
VRIJMAKING VAN ABORTUS MET
BESSEMING BIJ DE VROUW...
dolle mina w telst 13
gent

Provo-affiche van Dolle Mina Gent, 1970
Collectie Amsab-IISG

3. TEGENKRACHT EN HET PAMFLET

Olympe De Gouges & Luther

Pamfletten verspreiden, pamflet op kerkdeur timmeren

Het symbool in de vorm van een pamflet is het meest vluchtige papieren medium dat we kennen.²³ Met de uitvinding van de drukpers door Johann Gutenberg in 1450 (**3a**) en daarmee de communicatierevolutie op gang kwam, werd lezen voor de gewone mens toegankelijker. Het was het goedkope massa drukwerk dat de hervorming tot massabeweging kon maken. J. P. Blok schrijft in zijn boek wat is een Pamflet ‘Een pamflet is een al of niet gedrukt geschrift van geringe omvang, dat minder bladen bevat dan voor een boek nodig is, naar inhoud en vorm van vluchtige, actuele aard en dat als afzonderlijk werk, met of zonder slappe papieren omslag is uitgegeven’. Vorm en omvang zijn daarentegen willekeurige criteria, en verschillen vaak. De inhoud is belangrijk en biedt meer perspectief.²⁴

3.1 Maarten Luther ‘KLING KLING’

Met zijn iconische actie, het gebaar van het hameren van zijn vijfennegentig stellingen op de kasteelkerk van Wittenberg, in Saksen, zou Maarten Luther (1483–1547) de duizend jaar oude Rooms-Katholieke kerk oprullen in twee kerken. Maarten Luther was een Duitse theoloog en protestant en behoort tot de belangrijkste figuren uit de kerkgeschiedenis (**3b**). Hij was dé leidende persoonlijkheid van de Reformatie in het Duitse Rijk. Er zijn veel boeken verschenen over de invloed van Luther. Ze verschillen op veel punten, maar over een ding zijn ze het eens: het luid symbolisch gehamer van metaal op een houten kerkdeur heeft waarschijnlijk nooit echt plaats gevonden. Uit zijn brieven halen we dat hij wel echt de stellingen heeft geschreven, en deze opstuurde naar de aartsbisschop van Mainz met het verzoek er schriftelijk op te reageren. Maar bij de daadwerkelijke actie, het hameren op de kerkdeur waren geen ooggetuigen en was Luther vaag over wat er echt was gebeurd.²⁵

Luther was niet te spreken over het aflaat-systeem dat de katholieke kerk had ingesteld.

Gelovigen konden door een geldbedrag aan de kerk te betalen vergeven worden van hun zonden. De Katholieke Kerk gebruikt de opbrengsten onder meer om de bouw van de Sint Pieter in Rome mee te betalen. Het systeem gaat in tegen Luthers overtuiging dat God zonden vergeeft na getoond berouw en niet na het betalen van een geldbedrag. Op 31 oktober 1517 onderneemt Luther zijn zo bekende actie. In deze 95 stellingen stelt hij de wan-toestanden aan de kaak (**3c**). Deze actie wordt gezien als het begin van de Reformatie. In deze Reformatie kwam de klemtoon van het geloof veel meer te liggen op de bijbel en werd het gezag van bijvoorbeeld de paus en de kerk minder. De stellingen van Luther werden wijd-verspreid. De komst van de drukpers maakte dit mogelijk.

En of deze actie nou echt gebeurd is, of hij daadwerkelijk zo'n grote hand had in de Reformatie het kan wel als inspiratie dienen. Het demonstratief met luid getimmer bevestigen van zijn pamflet op een kerkdeur maakt dat we hem ons herinneren als een van de eerste in de geschiedenis van fysieke en symbolische geweldloze tegenkracht.

3.2 Olympe de Gouges ‘Femme, réveille-toi’

In de Franse Revolutie was het pamflet ook een belangrijk communicatiemiddel voor Olympe De Gouges (1748- 1793). Ze was iemand met een andere mening dan de gevestigde orde. In de periode van de Franse Revolutie schreef ze voornamelijk politiek getinte stukken over de machtsstructuren. Ze steunde de revolutie en schreef een van haar beroemdste werk: *Déclaration des Droits de la Femme et de la Citoyenne* (Verklaring van de rechten van de vrouw en de vrouwelijke burger) (**3d**). Omdat ze geen plek kreeg in de hogere kringen van die tijd, deed De Gouges het op een andere manier. Ze vond haar politieke stem door het schrijven van een groot aantal pamfletten en posters die ze verspreidde in en rond Parijs.

Met slimme leuzen trok ze de aandacht van het publiek. ‘Femme, réveille-toi ; le tocsin de la raison se fait entendre dans tout l' univers; reconnois tes droits.’ –Vrouw, word wakker; de noodklok van rede klinkt in het hele

3a Houten drukpers, 1568. De linker printer verwijdert de pagina's uit de pers, terwijl de rechter de tekstblokken inkt. In de achtergrond zie je de tekstdozers. | Publiek domein

3c Zestiende-eeuwse kopie van de 95 stellingen van Maarten Luther.
| Publiek domein

3b Maarten Luther geschilderd door Lucas Cranach de Oude in 1529. | Publiek domein

DÉCLARATION DES DROITS DE LA FEMME ET DE LA CITOYENNE,
'A déclarer par l'Assemblée nationale dans ses dernières séances ou dans celle de la prochaine législature.

P R É A M B U L E .

Les mères, les filles, les sœurs, représentantes de la nation, demandent d'être constituées en assemblée nationale. Considérant que l'ignorance, l'oubli ou le mépris des droits de la femme, sont les seules causes des malheurs publics et de la corruption des gouvernements, ont résolu d'exposer dans une déclaration solennelle, les droits naturels, inaliénables et sacrés de la femme, afin que cette déclaration, constamment présente à tous les membres du corps social, leur rappelle sans cesse leurs droits et leurs devoirs, afin que les actes du pouvoir des femmes, et ceux du pouvoir des hommes pouvant être à chaque instant comparés avec le but de toute institution politique, en soient plus respectés, afin que les réclamations des citoyennes, fondées désormais sur des principes simples et incontestables, tournent toujours au maintien de la constitution, des bonnes moeurs, et au bonheur de tous.

En conséquence, le sexe supérieur en beauté comme en courage, dans les souffrances maternelles, reconnaît et déclare, en présence

3d Eerste pagina van de *La Déclaration des droits de la femme et de la citoyenne* | Publiek domein

LES TROIS URNES, OU LE SALUT DE LA PATRIE.

Par un VOYAGEUR AÉRIEN

3e Les trois urnes, pamflet uit 1793 van Olympe de Gouges dat leidde tot haar arrestatie en executie. | Publiek domein

3f Portret van Wilhelmina Drucker op houten drager met handtekening.
| Atria, Kennisinstituut voor Emancipatie en Vrouwengeschiedenis

3g Dolle Mina op de Dam bij toilet 1970. Nationaal Archief

universum; Erken je rechten.– Door middel van deze pamfletten werden deze leuzen toegankelijk voor het grote publiek. De Gouges verzette zich, tot woede van de radicale revolutionairen, tegen de terechtstelling van de Franse koning Lodewijk XVI (3e). De Gouges werd gearresteerd en zat drie maanden in de gevangenis (H2). Toch is het haar gelukt, dankzij de hulp van enkele vrienden om nog twee stukken te publiceren. Olympe de Gouges au tribunal révolutionnaire, waarin ze verslag deed van de ondervragingen en Une patriote persécutée waarin ze de Terreur veroordeelde. Op 2 november 1793 werd ze ter dood veroordeeld en de volgende dag werd ze guillotineerd.²⁶

Door De Gouges en met haar natuurlijk vele anderen is de weg vrij gemaakt, stukje bij beetje, voor de volgende generaties om ten strijde te trekken. Zo hadden we in Nederland de Dolle Mina's, een actie groep vernoemd naar de bijnaam van Wilhelmina Drucker, IJzeren Mina. Emmeline Pankhurst en Wilhelmina Drucker streden, beiden op hun eigen manier, voor het invoeren van vrouwekiesrecht in respectievelijk Nederland en Engeland. Wilhelmina Drucker (3f) zelf sprak liever over achterstellingen of onderdrukking van de vrouw.²⁷

De Dolle Mina's zijn bekend om hun verschillende iconische acties. Zoals hun ludieke acties van het blokkeren van de openbare herentoiletten ('de krullen') uit protest tegen de afwezigheid van openbare damestoiletten (3g). Tot het uitdelen van pamfletten met: 'Wie haalt het haardotje uit de gootsteen?'.

23 Van Otegem, M. (2011). De zeventiende eeuw. Jaargang 17 (17e ed.). Hilversum, Nederland: Verloren.

24 Van Otegem, M. (2011). De zeventiende eeuw. Jaargang 17 (17e ed.). Hilversum, Nederland: Verloren.

25 Acocella, J. (2018, 31 mei). How Martin Luther Changed the World. Geraadpleegd op 5 januari 2019, van <https://www.newyorker.com/magazine/2017/10/30/how-martin-luther-changed-the-world>

26 Historiek. (2018, 14 maart). Olympe de Gouges (1748-1793) - Schrijfster tijdens de Franse Revolutie. Geraadpleegd op 21 december 2018, van <https://historiek.net/olympe-de-gouges-1748-1793/5588/>

27 Kloek, E. (2018). 1001 vrouwen in de 20ste eeuw. Nijmegen, Nederland: Van Tilt.

GEBAAR NÖT

This is for Monday, December 5, 1955
A Negro woman has been arrested and thrown into jail because she
refused to give up her seat to a white person to sit down.
It is the second time since the Claudette Colber case that a Negro woman
has been arrested for the same thing this has to be stopped.

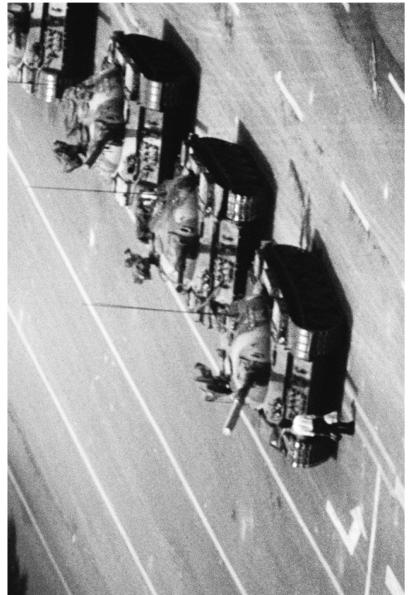
Negro's have rights, too, for if Negroes did not ride the buses, they could
not operate. Three-fourths of the riders are Negroes, yet we are arrested, or
have to stand over eighty seats. If we do not do something to stop those arrests,
they will continue. The next time it may be you, or your daughter, or mother.

This woman's case will come up on Monday. We are, therefore, asking every
Negro to stay off the bus's Monday in protest of the arrest and trial.
Don't ride the bus's to work, to town, to school, or anywhere on Monday.

You can afford to stay off school or work if you have no other way
to go. You can also afford to stay off of work, if you work, take a
day off. But please, children, don't go to school on
Monday. Please stay off all buses.

Rosa Parks vecht haar hele leven actief voor burgerrechten, de busrit in Montgomery, Alabama, in 1955, maakte haar wereldberoemd. | Corbis

Detail van Tank Man vlakbij het Plein van de Hemelse Vrede, Beijing, China, 1989
| Foto: Stuart Franklin World Press Photo 1990 / Magnum

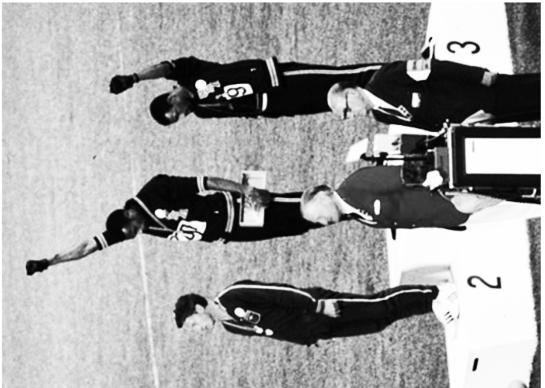
| Foto: AFP
Zijn Keerpuntje in het middelen kijkt niet alleen volkseid, 2016
Colin Kaepernick in het middelen kijkt niet alleen volkseid, 2016

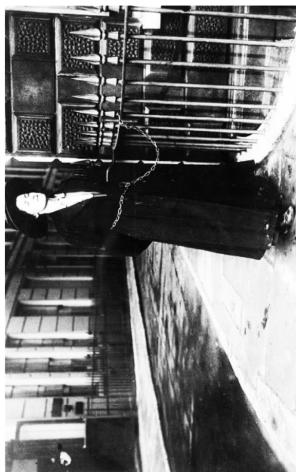
Een inwoner van Thamai Oahtan in Asir riskeert zijn leven door op blote voeten langs elektriciteitsdraden te klimmen. Muhammad Al-Qantam maakte de 100 meter solo protestmars langs de hoogspanningslijnen om de aandacht te vestigen op de herhaalde afsluiting van elektriciteit in zijn dorp. | Foto: Okaz

'When the armored officers rushed at me, I had no fear. I wasn't afraid'. Lesha Evans protesteert na de schietpartij door de politie op Alton Sterling en Philando Castile, Black Lives Matter. | Foto: Jonathan Bachman / Reuters

Gouden medaillewinnaar Tommie Smith (midden) en bronzen medaillewinnaar John Carlos (rechts) met opgeheven vuist (Black Panther Groet) op het podium na de 200 m sprint op de Olympische Zomerspelen in 1968. Ze dragen een button voor de Olympic Project for Human Rights (OPHR). Peter Norman (zilveren medaillewinnaar, links) uit Australië draagt ook een OPHR-button uit solidariteit met Smith en Carlos. | Foto: Angelo Cozzi

Een suffragette vastgeketend aan een hek. | Woman's Library

Een Sri Lankaanse boeddhistische monnik stak zichzelf in brand buiten de heilige tempel van de tand in Kandy, Sri Lanka. Om te protesteren tegen het afslachten van het wees. | AP

Het stilte protest van de Ethiopische studenten stond in direct verband met de doden in Hararje. Het oostelijke gedeelte van het land. Federale veiligheidstroepen zouden het vuur op demonstranten hebben geopend, dat leidde tot ongewenst 16 doden. | Fotos: onbekend

Isabel Mackenzie, 91, ketent zichzelf vast aan een boom op de Western Highway in Bulangor in protest tegen opruiming in het Western Highway duplication project. | Foto: AP

Een vrouw zonder hijab protesteert in Teheran voor vrouwenvrechten in de islamitische Republiek Iran | The Australian, onbekend

De Saoedische activist Manal al-Sharif tijdens een protestrit in 2013 | Foto: AFP

Vier Afro-Amerikaanse universiteitsstudenten zitten als protest in een witte lunchlunch tijdens de tweede dag van vreedzaam protest bij Woolworth in Greensboro, Noord-Carolina. | Corbis

4. TEGENKRACHT EN HET GEBAAR

Rosa Parks, Colin Kaepernick &

Tank Man

Blijven zitten, knielen en blijven staan

Voor het gebaar heb je alleen jezelf als canvas nodig. Veel gebaren vinden hun oorsprong in de oudheid. Een gebalde opgeheven vuist met de palm naar voren, is een bekend en krachtig symbool dat staat voor solidariteit en kracht. Nelson Mandela (**4a**) en Martin Luther King gebruikten het allebei als een symbool van verzet. De eerste vorm die we hiervan kennen is van de oude Assyrische godin Ishtar(**4b**). In haar beelden staat ze met opgeheven armen. Ze was de godin van vruchtbaarheid en oorlog en men dacht dat haar gebalde vuist woede vertegenwoordigde. In de Franse Revolution was een gebalde vuist een manier om solidariteit met de revolutionairen te tonen. In de jaren zestig werd het een symbool van de Black Power.²⁸

4.1 Rosa Parks: '*I don't think I should have to stand up.*'

In 1955 Amerika, werd de segregatie, de scheiding tussen wit en zwart, nog strikt nageleefd. In de bus moest de zwarte vrouw of man tien plaatsen overslaan en achterin gaan zitten in de gekleurde sectie van de bus. Op 1 december 1955 nam Rosa Parks de bus van werk naar huis. Tijdens de rit werd het steeds drukker in de bus, en moesten 3 witte mannen staan in het gangpad. De buschauffeur van de bus besloot in te grijpen en vroeg aan vier gekleurde passagiers om op te staan en achter in de bus te gaan zitten.

Blake (de buschauffeur) zei:

"*Y'all better make it light on yourselves and let me have those seats.*" Three of them complied. Parks zei, "*The driver wanted us to stand up, the four of us. We didn't move at the beginning*", but he says, "*Let me have these seats.*" And the other three people moved, but I didn't.' The black man sitting next to her gave up his seat.²⁹

"*Why don't you stand up?*" Parks responded, "*I don't think I should have to stand up*"

Na dit incident belde de buschauffeur de politie en werd Rosa Parks gearresteerd (**4c**). Een dag voor de rechtszaak begon MIA (Montgomery Improvement Association), onder leiding van een toen nog jonge Martin Luther King een protestactie (**4d**). Met zo'n 35.000 pamfletten (**H3**) probeerde ze de zwarte gemeenschap op te roepen om de bussen de volgende dag te boycotten. Dat lukte: 40.000 mensen gingen lopend of op een andere manier naar hun werk. Hoewel Parks geen wettelijke overtreding had begaan, kreeg ze toch een boete van 10 dollar en nog eens 4 dollar gerechtskosten. Rosa Parks weigerde te betalen en werd vervolgens aangeklaagd voor burgerlijke on gehoorzaamheid. Onder leiding van de MIA werd de boycot doorgedragen. Elke dag konden er tientallen bussen niet vertrekken en belanden zo in de garage. Deze hele boycot duurde uiteindelijk 382 dagen. En op 20 december 1956 dwong het Hooggerechtshof Montgomery en Alabama de rassenscheiding ongrondwettelijk te verklaren.³⁰

Het iconische beeld dat Rosa zit in de bus aan de raamzijde met een witte man achter haar, is na haar veroordeling gemaakt. Maar blijft een iconisch beeld van tegenkracht. De eerste zwarte vrouw die bleef zitten (**4e**). En ze daarmee een duidelijk statement maakte tegen de onrechtvaardigheid in het systeem.

Nog steeds sijpelt deze segregatie door in de Amerikaanse maatschappij. En natuurlijk niet alleen in Amerika, ook in Nederland voelen we nog steeds een kloof. Je hoeft alleen maar te kijken naar de zwarte pieten discussie en je voelt al dat er hier ook nog steeds ongelijkheid heerst.

4.2 Colin Kaepernick '*Believe in something, even if it means sacrificing everything*'

Nog steeds proberen mensen deze kloof aan te kaarten en zichtbaar te maken. Zo knielde De Amerikaanse footbalplayer Colin Kaepernick tijdens het nationale volkslied voorafgaand aan de wedstrijden inplaats van te staan (**4f**). Dit uit protest tegen de nog steeds ongelijke behandelingen van zwarte Amerikaanse burgers, profiling op basis van huidskleur en excessief politiegeweld. In de afgelopen jaren is in de VS de rassenonderdrukking

4a Nelson Mandela gebaard naar supporters in Soweto twee dagen na zijn vrijlating uit de gevangenis in Kaapstad.
| Foto: Joanne Rathe, Getty Images

4c Rosa Parks' vingerafdrukken worden afgenoem na haar arrestatie, Montgomery, Alabama, 1956 | Underwood Archives / Getty Images

4b Ishtar hier afgebeeld op een vaas, 2e millennium v.Chr., opgegraven vlakbij bij Larsa.
| Louvre, Parijs.

4d Dr. Martin Luther King en Rosa Parks tijdens het diner dat ter ere van haar werd gegeven tijdens de Southern Christian Leadership Conference conventie. Parks leidde in 1956 de Montgomery-busboykot die King zijn eerste nationale bekendheid in de burgerrechten beweging bracht. | Getty Images

weer verergerd. En dan met name het politiegeweld tegen niet witte jongeren dat steeds heftiger wordt.

'I am not going to stand up to show pride in a flag for a country that oppresses black people and people of color,' Kaepernick told NFL Media in an exclusive interview after the game. 'To me, this is bigger than football and it would be selfish on my part to look the other way. There are bodies in the street and people getting paid leave and getting away with murder.'

Deze simpele maar zeker krachtige actie heeft hem wel zijn football carrière gekost en is inmiddels sinds 2016 clubloos, en heeft voor veel ophef gezorgd onder de conservatieve Amerikanen. Militaire veteranen noemden de demonstranten onpatriottisch. De politie dreigde te stoppen met het beveiligen van NFL-spelen en Donald Trump suggereerde dat Kaepernick een ander land zou kunnen vinden om dit zijn thuis te noemen. Trump verweet Kaepernick en de spelers die zich aansloten bij het knielprotest een gebrek aan patriottisme en respect voor het Amerikaanse leger (4g).³¹

Met dit stille protest heeft Kaepernick toch weer een vuurtje aangewakkerd. En daar heeft Nike op ingespeeld. Kaepernick is het nieuwe gezicht van het sportmerk met de bekende slogan: JUST DO IT.(4h) Er waren veel negatieve reacties op de samenwerking. Voor Kaepernick biedt het een podium om zijn strijd verder uit te voeren. En voor Nike is het ook niet zomaar het uitbuiten van iemands idee. Het is een enorm risico voor Nike, ze zijn namelijk een van de belangrijkste leveranciers van de NFL. Op twitter zijn er veel berichten van Amerikanen die hun Nike en Kaepernick spullen verbranden. Binnen 24 uur was het aandeel van Nike met twee procent gedaald.³² Toch vind ik het waanzinnig goed dat een commercieel merk zoals Nike, deze protest actie oppakt, het machtsmisbruik blootlegt en een groter publiek weet te bereiken. In de zaak die Kaepernick tegen de NFL kon de steun van Nike niet op een beter moment komen, hij boekte meteen zijn eerste overwinning.

'Wouldn't you love to see one of these NFL owners, when somebody disrespects our flag,

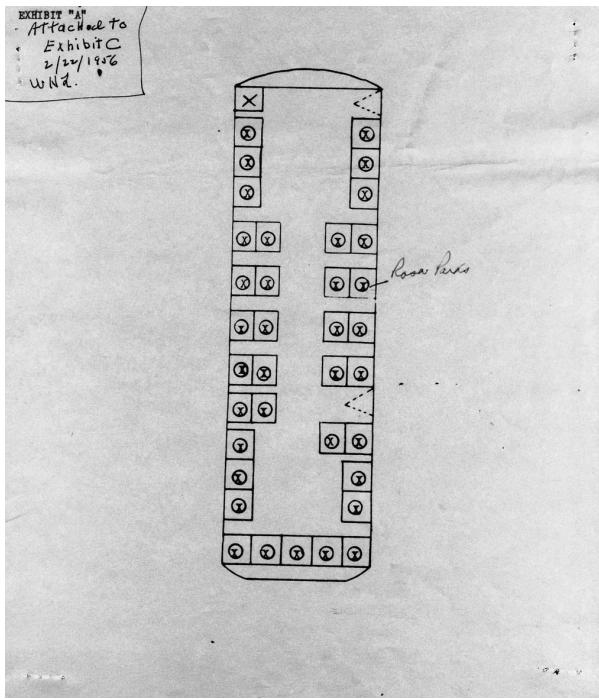
you'd say, 'Get that son of a bitch off the field right now. Out! He's fired,' Trump said to loud applause. Er zullen altijd gekken zijn die tegen je protest zullen zijn. Maar laat je niet uit het veld slaan door zulke loze woorden. Gelukkig is het nog niet gekomen tot ontlag voor de andere spelers die uit solidariteit knielden. Wel hebben de teams bepaald dat spelers die willen protesteren tijdens het volkslied, in de kleedkamers moeten blijven.

4.3 De Tankman ...'

Er is een afbeelding die op iedereens netvlies geprint staat. De man die op het Plein van Hemelse Vrede met zijn boodschappentassen nog in zijn hand, pal voor een drie keer zijn lengte grote tank staat. Dit gebeurde in de Lente van 1989, Chinese studenten, arbeiders en andere delen van de bevolking hielden demonstraties en hongerstakingen voor democratische veranderingen in het politieke systeem.³³

Op 4 juni werden deze demonstraties tot een halt gebracht toen 200.000 soldaten het protest tot een einde brachten (4i).³⁴ Daarbij kwamen honderden zo niet duizenden burgers om het leven. In het filmpje dat van de Tank Man is gemaakt zie je hem vanaf de zijlijn aan komen lopen en voor een karavaan van meer dan 12 tanks gaan staan (4j). De tanks houden halt en hij gebaart dat zwaaiend met zijn boodschappentas dat ze weg moeten gaan. Op een gegeven moment wil de tank om hem heen rijden, maar hij besluit op de tank te klimmen. Het lijkt wel of hij op de tank klimt om de bestuurder ervan te overtuigen dat ze om moeten keren. Als de tank nog een keer om hem heen probeert te rijden, springt hij er nog een keer voor. En probeert nog een keer de caravaan van tanks tegen te houden. Dan wordt er ingegrepen door mensen van de zijlijn. Er komt iemand aan fietsen en er komen mensen versneld aan gerend, ze overtuigen hem ervan uit het vizier van de tanks te stappen. Dit moment is uitgezonden over de hele wereld.

De Tank Man is toevallig gefilmd, en hij kon dus niet voorzien dat dit zou uitgroeien tot een iconisch protest. Wie deze onbekende rebel, eenling en moedige protesteerder

4e Diagram dat laat zien waar Rosa Parks zat ten tijde van haar arrestatie. | Publiek domein

4f Eli Harold, Colin Kaepernick en Eric Reid knielen tijdens het volkslied voor een NFL-voetbalspel. | Marcio Jose Sanchez / AP

 Donald J. Trump @realDonaldTrump · 24m
If a player wants the privilege of making millions of dollars in the NFL, or other leagues, he or she should not be allowed to disrespect....

 Donald J. Trump @realDonaldTrump · 16m
...our Great American Flag (or Country) and should stand for the National Anthem. If not, YOU'RE FIRED. Find something else to do!

4g Trumps tweets | Twitter

4h De Nike-campagne met Colin Kaepernick. | Foto: Nike

4i Studenten komen masaal bij op het Tiananmen-plein, Beijing, op 4 mei 1989. | Peter Turnley/Getty Images

4i Originele foto van Tank Man op het Tiananmen-plein, 5 juni 1989. | Jeff Widener, Images

was, is nog steeds een raadsel. De Tank Man representeert iets dat nu verloren of niet meer mogelijk is in de jongere generatie van China. Het idealisme, de passie en het gevoel van verantwoordelijkheid. Het protest van blijven staan is uitgegroeid tot een wereldwijd bekend protest. Je kan je bijna niet voorstellen dat jezelf voor een tank zou gaan staan, het idee is absurd. De Tank Man zal waarschijnlijk deze actie nooit van tevoren gepland hebben. Hij is spontaan en uit puur onbegrip voor de situatie voor de tank gaan staan. De spontaniteit en het lef maakt deze actie zo fantastisch.

- 28 Dayglow Media, & Pencil & Pepper. (2018, 21 augustus). The gesture that speaks a thousand words - BBC Ideas [Video]. Geraadpleegd op 5 januari 2019, van <https://www.bbc.com/ideas/videos/the-gesture-that-speaks-a-thousand-words/p06j24w0?playlist=the-hidden-history-of-hand-gestures>
- 29 Parks, R., & Haskins, J. (1999). Rosa Parks: my story. Londen, Verenigd Koninkrijk: Uitgeverij Polis.
- 30 KIJK. (2017, 9 oktober). Revolutie ? KIJK speciale uitgaven Revolutie 2017, 2017(Speciale uitgave), 3–120.
- 31 Bloemhof, L. (2018, 4 september). Hoe een knielprotest leidt tot een sponsordeal met Nike. Geraadpleegd op 21 december 2018, van <https://www.volkskrant.nl/sport/hoe-een-knielprotest-leidt-tot-een-sponsordeal-met-nike%7Eb158730f/>
- 32 Ramdharie, S. (2018, 4 september). Nike maakt statement door omstreden Colin Kaepernick te kiezen voor campagne. Geraadpleegd op 21 december 2018, van <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/nike-maakt-statement-door-omstreden-colin-kaepernick-te-kiezen-voor-campagne%7Eb-9551da7/>
- 33 Visser, Y. (2018, 23 juli). Studentenopstand Peking: Man tegen tank. Geraadpleegd op 9 januari 2019, van <https://www.historiek.net/studentenopstand-peking-man-tegen-tank/22716/>
- 34 Kuo, L. (2018, 5 juni). #Tankman2018: hero of Tiananmen protest remembered across globe. Geraadpleegd op 9 januari 2019, van <https://www.theguardian.com/world/2018/jun/04/tankman2018-hero-of-tiananmen-protest-remembered-across-globe>

WEDNESDAY 14 JANUARY: I MAY NOT GO TO SCHOOL AGAIN

I was in a bad mood while going to school because winter vacations are starting from tomorrow. The principal announced the vacations but did not mention the date the school was to reopen. This was the first time this has happened.

In the past the reopening date was always announced clearly. The principal did not inform us about the reason behind not announcing the school reopening, but my guess was that the Taliban had announced a ban on girls' education from 15 January. This time round, the girls were not too excited about vacations because they knew if the Taliban implemented their edict they would not be able to come to school again. Some girls were optimistic that the schools would reopen in February but others said that their parents had decided to shift from Swat and go to other cities for the sake of their education.

Since today was the last day of our school, we decided to play in the playground a bit longer. I am of the view that the school will one day reopen but while leaving I looked at the building as if I would not come here again.

SUNDAY 4 JANUARY: I HAVE TO GO TO SCHOOL

Today is a holiday and I woke up late around 10 am. I heard my father talking about another three bodies lying at Green Chowk (crossing). I sat bad on hearing this news. Before the launch of the military operation we all used to go to Mardazai, Fiza Ghata and Kanji for picnic on Sundays. But now the situation is such that we have not been out on picnic for over a year and half.

We also used to go for walk after dinner but now we are back home before sunset. Today I did some household chores, my homework and played with my brother. But my heart was beating fast - as I have to go to school tomorrow.

SOCIAL MEDIA #5

WEDNESDAY 7 JANUARY: NO FIRING OR FEAR

I have come to Bunair to spend Muharram (a Muslim holiday) on vacation. I adore Bunair because of its mountains and lush green fields. My Swat is also very beautiful but there is no peace. But in Bunair there is peace and tranquility. Neither is there any firing nor any fear. We all are very happy.

Today we went to Pir Baba mausoleum and there were lots of people there. People are here to pray while we are here for an excursion. There are shops selling bangles, ear rings, neckers and other artificial jewellery. I thought of buying something but nothing impressed - my mother bought ear rings and bangles.

Tijdens een vredesmars, georganiseerd door haar school, verdedigt Malala haar recht op educatie. Ze verschijnt op een BBC Urdu praatprogramma. Malala: "Ik vind het erg spannend, iedereen in Pakistan kan me horen. Daarom zei ik: Hoe durft de Taliban mij het recht op onderwijs te ontzeggen?" Kort daarna begint Malala een blog voor BBC onder een pseudoniem. Veel mensen kregen weer hoop door haar verhalen.

Haar pseudoniem was Gul Makai, Korenholm (H6)

http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/7734402.stm

MONDAY 5 JANUARY: DO NOT WEAR COLOURFUL DRESSES

I was getting ready for school and about to wear my uniform when I remembered that our principal had told us not to wear uniforms - and come to school wearing normal clothes instead. So I decided to wear my favourite pink dress. Other girls in school were also wearing colourful dresses and the school presented a homely look.

My friend came to me and said, 'for God's sake, answer me honestly, is our school going to be attacked by the Taliban?' During the morning assembly we were told not to wear colourful clothes as the Taliban would object to it.

I came back from school and had tuition sessions after lunch. In the evening I switched on the TV and heard that curfew had been lifted from Shikarpur after 15 days. I was happy to hear that because our English teacher lived in the area and she might be coming to school now.

Swat has been a centre of militant activity

<https://www.youtube.com/watch?v=DHz4ZGg053u>

Twee uur lang blijft de 21-jarige Elin Ersson naast het punt staan (zie H4) in het vliegtuig, dat op haar stoel steaan (zie H4) in het vliegtuig heeft kunnen verlaten. Terwijl die geest te kenmerkt dat ze pas gaat zitten wacht hij heel lang uiteindelijk, het vliegtuig heeft kunnen verlaten.

SATURDAY 3 JANUARY: I AM AFRAID

I had a terrible dream yesterday with military helicopters and the Taliban. I have had such dreams since the launch of the military operation in Swat. My mother made me drink and I went off to school. I was afraid to go to school because the Taliban had issued an edict banning girls from attending schools. Only 11 students attended the class out of 27. The number decreased because of the Taliban's attack. My three friends have shifted to Rawalpindi with their families after this edict. On my way from school to home I heard a man saying 'I will kill you'. I listened to my pace and after a while I looked back if the man was coming behind me. But to my utter relief he was talking on his mobile and must have been threatening someone else over the phone. »

THURSDAY 15 JANUARY: NIGHT FILLED WITH ARTILLERY FIRE

«The night was filled with the noise of artillery fire and I woke up three times. But since there was no school I got up later at 10 am. Afterwards, my friend came over and we discussed our homework. Today is 15 January, the last day before the Taliban's edict comes into effect, and my friend was discussing homework as if nothing out of ordinary had happened. Today I also read the diary written for the BBC (in Urdu) and published in the newspaper. My mother liked my pen name 'Gul Makai' and said to her 'why not change her name to Gul Makai?' I also like the name because my real name means 'grief stricken'.

My father said that some people brought the printout of this diary saying how wonderful it was. My father said that he smiled but could not even say that it was written by his daughter.

AP Photo

The Taliban have repeatedly targeted schools in Swat because my real name means 'grief stricken'.

My father said that some people brought the printout of this diary saying how wonderful it was. My father said that he smiled but could not even say that it was written by his daughter.

AP Photo

The Taliban have repeatedly targeted schools in Swat because my real name means 'grief stricken'.

My father said that some people brought the printout of this diary saying how wonderful it was. My father said that he smiled but could not even say that it was written by his daughter.

AP Photo

The Taliban have repeatedly targeted schools in Swat because my real name means 'grief stricken'.

My father said that some people brought the printout of this diary saying how wonderful it was. My father said that he smiled but could not even say that it was written by his daughter.

AP Photo

Turkse politie arresteert 25 mensen die via sociale media hebben opgeroepen tot protest.

De Turkse oproerpolitie blijft door gaan met het vasthouden en arresteren van demonstranten.

Foto | Sedat Sunal/EP

Een man in Teheran toont zijn niet-werkende app.

In Iran is het gebruik van sociale netwerken beperkt. Iran blokkeert een aantal sociale media en apps om de vele demonstraties in het land te stoppen. De staatstelevisie meldt dat Instagram en de berichten-app van Telegram zijn geblokkeerd om de orde te bewaren en de veiligheid van de populatie te waarborgen.

Foto | epa

De geest van verandering was aanstekelijk op het Tahrir Plein. Activisten die terugkijken zegegen dat Facebook en Twitter slechts hulpmiddelen waren, nooit de drifvenende kracht. President Hosni Mubarak spreekt Cairo's Tahrir-plein toe op 10 februari 2011.

De volgende dag rad hij af.

Photograph - Amr Abdallah Dalsh/Reuters

Studenten in Florida hebben sociale media omgetoverd tot een goed. 'They did what teenagers do so well- make adults and our tolerance for an intolerable status quo look dumb and old.'

Foto | Joe Raedle/Getty Images

Op 1 juli 2018 konden de Oegandesezen hun WhatsApp-berichten niet meer te lezen. En niet door de gesprekken op Facebook en Twitter bladeren of een foto van hun lunch op Snapchat posten. Hier demonstranten in Kampala op 11 juli, onder leiding van MP en muzikant Robert Kyagulanyi, ook bekend als Bobi Wine. De politie gebruikte traangas om de demonstranten uit een te drijven.

Foto | Isaac Kasamani/AFP/Getty Images

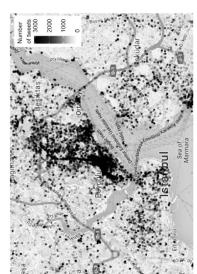
De social media influencer Jack Harries zegt dat jonge mensen de plicht hebben te protesteren tegen milieuverviling, bij het protest waar hij aan deel nam werden minstens 14 arrestaties gedaan.

Jack Harries: 'It's our future that's at stake.' Foto | Damien Gayl

Geolokaliseerde tweets over Turkse protesten verzonden vanuit Istanbul (31 mei - 29 juni 2013)

Fig 1 Hoe sociale media politiek protest bevorderen: informatie, motivatie en sociale netwerken

Dobey legt uit dat het belangrijk is dat het doel van een sociale mediacampagne duidelijk wordt gedefinieerd.

Foto | See Li/Demotix/Corbis

5. TEGENKRACHT EN SOCIALE MEDIA

Elin Ersson & Malala

Live Stream, de Blog

Sociale media is een verzamelnaam voor alle internet-toepassingen waarmee het mogelijk is om informatie met elkaar te delen. Informatie in de vorm van tekst, geluid en beeld.³⁵ Het is een nieuw politiek platform voor activisten. Hiermee kan je nieuwe virtuele gemeenschappen vormen, kun je verschillende groepen samenbrengen en een groter publiek bereiken in je strijd tegen machtsstructuren. De Arabische Lente (**5a**) en Occupy-beweging(**5b**) zijn demonstraties en bezettingen die groot zijn geworden door sociale media. Sociale media wordt hier gebruikt als een herbestemming van fysieke openbare ruimte in plaats van de vervanging ervan door een virtuele. Er blijven natuurlijk altijd risico's verbonden aan het gebruik van sociale media en protest, vooral bij mobilisatie van grote groepen.³⁶ Sociale media wordt niet alleen gebruikt om massaal mensen te mobiliseren en pleinen te bezetten, maar geeft ook veel nieuwe creatieve mogelijkheden voor nieuwe vormen van protest.

5.1 Elin Ersson 'Yes I'm trying to change my countries rules, I don't like them'

Het protest dat Elin Ersson maakte met haar livestream op Facebook ging viral. De 21-jarige Elin blijft twee uur lang naast haar stoel staan (**H5**) in het vliegtuig, dat op het punt staat om naar Istanbul te vertrekken. Ze zegt pas te gaan zitten als de uitgezette Afghaanse vluchteling uit het vliegtuig gehaald wordt. Ze filmt alleen zichzelf om de privacy van andere mensen te respecteren(**5c**). Het is confronterend om alleen haar gezicht te zien, terwijl ze haar tranen probeert in te houden. Ze houdt voet bij stuk en gaat niet zitten. Ondanks het feit dat een man haar telefoon uit haar hand rukt en zegt dat ze de kinderen bang maakt en hij zijn vlucht zal missen.

"I'm very sorry that a man is going to die and that you are more worried about missing your flight"

"But if these are your countries rules ... !"

"Yes I'm trying to change my countries rules, I don't like them"

"Im doing what I can to save a persons life" en *"as long as I stand up the plane cannot leave"* zegt Elin Ersson. Als vrijwilliger voor een Zweedse vluchtelingenorganisatie kent Elin de afschuwelijke verhalen over Afghanistan, dat op dat moment op Syrië na, het gewelddadigste land ter wereld is. De organisatie is aangeschreven door de familie van de 26-jarige Afghaanse vluchteling Ismail Khawari die heeft gevraagd hen te helpen om zijn uitzetting te voorkomen. Elin kocht een ticket voor de vlucht die Ismail Khawari zou terugbrengen naar Afghanistan, in de hoop dat ze het vliegtuig kon tegenhouden. Ismail blijkt uiteindelijk niet op die vlucht te zitten, maar wel een andere Afghaanse man die precies hetzelfde lot te wachten staat.

Ondanks dat deze actie niet onderdeel was van een grotere strategie, en Ismail Khawari inmiddels toch uitgezet is, hebben we een-lingen zoals Elin nodig. Al is het alleen om ons even wakker te schudden, en om ons te laten inzien dat er enorme onrechtvaardigheid in de wereld is. Net zoals de Tank Man bleef Elin staan en wist in haar eentje het oog van de wereld te richten op deze onrechtvaardigheid. De Tank reed uiteindelijk door, er veranderde niets aan de onderdrukking in China. Ook in Zweden en andere Europese landen zal er niet zo snel iets veranderen aan het uitzetting beleid door Elins actie.³⁷ Het betekent niet dat niets in beweging is gezet, dat er niet ergens een zaadje in iemands hoofd is geplant. Vergeet niet dat aan alle grote acties die wel iets teweeg hebben gebracht er een pionier aan vooraf is gegaan .

5.2 Malala 'When the whole world is silent, even one voice becomes powerful'

In 2009 schreef Malala op 11 jarige leeftijd onder het pseudoniem *Gul Makai* (korenbloem (**H6**)) een webblog, *Diary of a Pakistani schoolgirl*, voor de BBC. Ze streed voor het onderwijs van meisjes in Pakistan. In de vorm van een dagboek schreef ze in haar blog over de gewelddadigheden van de Taliban in de Swatvallei. Alles veranderde toen de Taliban controle nam over de Swatvallei. De extremisten veranderde veel dingen. Het hebben van een TV en muziek spelen werd

5a Het Tahrirplein in Caïro, 2011. | Foto Ap

5b Occupy Wall Street-protesten, leiderloze bewegingen. | Alex Brandon / AP

5b Schreenshots Elin Ersson | YouTube

5d Pakistaanse militairen vervoerden gewonde Malala Yousafzai van een helikopter naar een legerziekenhuis na een aanval door de Taliban, Pakistan op 9 oktober. | Foto AFP

verboden. Iedereen die zich niet aan de regels hield werd zwaar gestraft. Volgens de Taliban verspreidde Malala westers gedachtegoed, met haar openlijk kritiek op het feit dat de Taliban tegen onderwijs voor meisjes was. In oktober 2012 werd Malala in de bus van school naar huis door de Taliban door haar hoofd geschoten. Na de aanslag is Malala naar de UK vervoerd om daar, door specialisten behandeld te worden(5d). Ze overleefde de aanslag, met een verlamming aan de linkerzijde van haar gezicht. Ze groeide uit tot een wereldwijd icoon van de strijd voor meisjesonderwijs.³⁸

Malala groeide op met een vader die directeur was van een meisjesschool in het dorp. Vreemd was het dus niet dat Malala begon te schrijven over het onrecht dat ze niet meer naar school mocht. Haar vader vertelde de BBC dat het natuurlijk riskant was om haar de blog te laten schrijven. ‘But I think that not talking was a greater risk than that because then ultimately we would have given in to the slavery and the subjugation of ruthless terrorism and extremism.’

Ondanks dat ze gestimuleerd werd door haar vader om de blog te schrijven, kon ze toch al op haar 11de onder woorden brengen wat er gaande was in haar leven. Malala heeft de wereld laten inzien dat het zo ook kan, met weinig spektakel, kracht en vasthoudendheid.

35 Social-media kennisplatform voor social media. (z.d.). Social Media - Kennisplatform met informatie over social media, social marketing en social internet-strategie. Geraadpleegd op 4 januari 2019, van <http://www.social-media.nl/>

36 Gerbaudo, P. (2018). ‘Friendly’ Reunions: Social Media and the Choreography of Assembly. In P. Gerbaudo (Red.), Tweets and the Streets: Social Media and Contemporary Activism (pp. 18–47). London, U K: Pluto Press.

37 Rovers, E. (2018, 21 augustus). Elin Ersson: het hart van een heilige en de ballen van een stier. Geraadpleegd op 21 december 2018, van <https://www.brainwash.nl/bijdrage/elin-ersson-het-hart-van-een-heilige-en-de-ballens-van-een-stier>

38 Groen, J. (2017, 12 juli). Nobelprijswinnares Malala Yousafzai is vandaag pas twintig Jaar. Geraadpleegd op 9 januari 2019, van <https://www.opzij.nl/2017/07/12/nobelprijswinnares-malala-yousafzai-twintig-jaar/>

6

B

5. Studenten met bloemen en posters tijdens protesten buiten het parlement in Taipei op 22 maart 2014. | Foto: AFP/Getty Images

9. Vrouw confronteert soldaten bij het Pentagon op 21 oktober 1967. Foto: Marc Riboud / Magnum-foto's

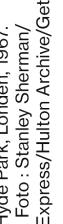
6. Studenten geven aniers aan een groep politieagenten tijdens een demonstratie tegen een wetsvoorstel voor hervering van het onderwijs op het belangrijkste plein van Bogota, Plaza de Bolívar, 10 november 2011. | Foto: Guillermo Legaria/AFP

2. Demonstranten marcheren voor de legalisering van drugs, Hyde Park, London, 2007. | Foto: Stanley Sherman/Express/Hulton Archive/Getty

3. Martin Luther King Jr. draagt een bloemkrans tijdens de mars van Selma Montgomery. | Foto: Steve Schapiro/Corbis via Getty

4. Molina Michael plant klaprozen op de Gezonheidswetenschappen Campus

10. De anierrevolutie in Lissabon, Portugal 1 mei 1974. De soldaten provoceren een vreedzame protest en stoppen een anier in de loop van hun geweer. Foto: Hervé Gloaguen/Gamma-Rapho Getty

11. De Queen loopt door een veld van keramische klaprozen naar The Tower of London. | AP

7. Een man gooit bloemen tijdens een protest in Teheran; de uitkomst van de Franse presidentsverkiezingen blijft in het geding. | Foto: Olivier Laban-Mattei/AFP

8. Na de bevrijding in 1945 werd de anier bekend als het symbool voor prins Bernhard. Jaarlijks nam de prins het deel af tijdens het jaarlijkse Bevrijdingsdilete Wageningen, natuurlijk getooid met een witte anier. | Foto: ANP

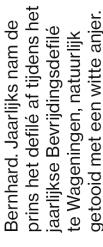

13. Een demonstrant steekt bloemen in de geweertoepen van de militaire politie bij het Pentagon. | Foto: Berne Boston/The Washington Star/Getty Images

14. Bed Peace John Lennon en Yoko Ono, op huwelijksreis, in bed van het Hilton hotel, 23 maart 1969 in Amsterdam, Nederland. | Foto: Keystone-France/Gamma-Rapho Getty

15. Stephanie Mercedes worstelde met haar enorme boeket terwijl ze probeerde door de draaideur van de Trump Tower in NYC te komen. Ze droeg 1000 bloemen, elk met een briefje van een Latijns-Amerikaanse immigrant die Trump sarcastisch bedankte voor zijn opvattingen over immigratie.

16. Leden van de Weiße Rose (van links naar rechts): Hans Scholl, Sophie Scholl en Christoph Probst op het treinstation München. | Foto: George (Jürgen) Wittenstein/akg-images

V

16.

6. TEGENKRACHT EN DE BLOEM

Moina Michael & Sophie Scholl

Poppies in WO I, witte roos als symbool voor verzet

Een symbool - beeld, ding, dier of bloem - is een beeldtaal dat door een jarenlange traditie of afspraak een speciale betekenis heeft gekregen. Het perfecte symbool is het natuurlijke object met een betekenis, en de poëtische kwaliteit, dat zijn symbolische functie niet opdringt.³⁹ Al in het jaar 481 speelt de lelie een belangrijke rol in de Legende van de Franse koning Clovis. Hij zou van een engel een lelie hebben gekregen. Zo toonde Clovis aan dat hij de macht van god zelf had gekregen. Nu nog steeds is de fleurs-de-lis een symbool dat voorkomt op het Franse wapenschild.

6.1 Moina Michael ‘Oh! you who sleep in Flanders Fields’

Hoe een gedicht kan uitgroeien tot een nationaal symbool. Je actie hoeft niet per se alleen een geschreven woord te zijn, het kan ook een symbool zijn waarmee je iets wilt uitdragen. In de Eerste Wereldoorlog is de poppy uitgegroeid tot het symbool van WOI. Nu, meer dan 100 jaar later is dit het internationale symbool voor deze oorlog(**6a**). Het begon met een simpel idee van professor Moina Michael om klaprozen (poppies) te verkopen om geld op te halen voor de gewonde of omgekomen soldaten in WOI.

Op 3 mei 1915 dichtte John McCrae (**6b**), een jonge Canadese arts bij het zien van een veld met duizenden klaprozen in de buurt van Ieper .na een van de Vlaamse veldslagen: In Flanders fields the poppies blow/ Between the crosses, row on row, That mark our place; and in the sky(**6c**).⁴⁰ Geënt op dit gedicht schreef de Amerikaanse dichteres en humaniste Moina Michael dat ze vanaf nu een klaproos zou dragen als symbool om de gevallen in de Eerste Wereldoorlog te herdenken.

De klaproos symboliseert het kwetsbare leven te midden van dood en verderf. Klaprozen groeien alleen op vers omgewoelde grond. Bij Ieper was de grond overal omgewoeld, uiteengeslagen en opengescheurd, door duizenden granaten.

6.2 Sophie Scholl ‘Was wir sagten und schrieben, denken ja so viele. Nur wagen sie nicht, es auszusprechen.’

Ook al waren dit misschien geen eenlingen, maar een klein groepje van vijf a zeven mensen(**6d**), vind ik absoluut dat ze hier een plekje verdienen. Ze laten ons zien dat er zelfs in Nazi-Duitsland studenten waren die zich verzettten tegen het zittende nazi regime. Dankzij haar broer Hans Scholl die al deel uitmaakte van Die Weiße Rose, begon Sophie Scholl als propaganda-bode. Samen waren ze lid en de drijvende kracht van de verzetsgroep Die Weiße Rose.⁴¹ ,en instrueerden de Duitse bevolking om passief weerstand te bieden aan de nazi-regering. Sophie en Hans studeerden in München en verspreidden daar veel anti-nazistische pamfletten (**6e**). Die Weiße Rose symboliseert vrijheid en bood verzet met woorden. Dit werd gedaan door middel van zes pamfletten waarin de groep Duitsland opriep om zich tegen Adolf Hitler te keren.

Soms kan het symbool dat je bedenkt niet meteen uitgroeien tot iets groots zoals de klaproos destijds meteen deed. Maar moet je eerst ondergronds de strijd voeren. Tegenwoordig is de Weiße Rose een van de bekendste Duitse verzetsgroepen. In tijden van nationaal socialistische terreur werden zij gedreven door humanistische motieven en deden een beroep op de verantwoordelijkheid van elk individu voor vrijheid en rechtvaardigheid.⁴²

De groep experimenteerde ook met andere manieren om hun tegenkracht te uiten: Hans Scholl, Alexander Schmorell en Willi Graf schilderen slogans met vrijheid op de muren van München in februari 1943 (**6f**). Alexander Schmorell heeft een sjabloon (25 x 15 cm) gemaakt om zo snel met

6a Moina Michael op een 1948 Amerikaans herdenkingszegel | Publiek Domein

6b John McCrae leunt tegen een zonnewijzer circa 1912 | Publiek domein

In Flanders Fields

In Flanders fields the poppies grow
Between the crosses, row on row
That mark our place : and in the sky
The larks still bravely singing, fly
Scarce heard amid the guns below.

We are the Dead. Short days ago
We lived, felt dawn, saw sunset glow,
Lived, and were loved, and now we lie
In Flanders fields.

Take up our quarrel with the foe :
To you from failing hands we throw
The torch : be yours to hold it high !
If ye break faith with us who die
We shall not sleep, though poppies grow
In Flanders fields.

John McCrae

6c Een gesigneerde kopie van het gedicht uit *In Flanders Fields and Other Poems*. John McCrae | Publiek domein

Oh! you who sleep in Flanders Fields,
Sleep sweet - to rise anew!
We caught the torch you threw
And holding high, we keep the Faith
With All who died.
We cherish, too, the poppy red
That grows on fields where valor led;
It seems to signal to the skies
That blood of heroes never dies,
But lends a lustre to the red
Of the flower that blooms above the dead
In Flanders Fields.
And now the Torch and Poppy Red
We wear in honor of our dead.
Fear not that ye have died for naught;
We'll teach the lesson that ye wrought
In Flanders Fields.

6d Hans Scholl (midden) Sophie Scholl en Alexander Schmorell (uiterst rechts)
23 juli 1942 | Publiek domein

Flugblätter der Weißen Rose.

Nichts ist eines Kulturreiches unwürdig, als sich das Widerstand von einer verantwortungslosen und dunklen Trichter ergeben. Ist es nicht so, dass sich jeder ehrliche Mensch auf die schändliche Weise einstellt, die das Massen der Schande die über uns und unsere Kinder kommen wird, wenn einer der Gehölze von unseren Augen gefallen ist und die gruswüllige Zeit beginnt? Wenn das deutsche Volk schon so in seltsamen Weisen korrumptiert und zerfallen ist, dass es ohne eine Hand zu ragen, im leichtsinnigen Vertrauen und ohne Fregescheit der gesamten Welt, das ist, was der Mensch willigt, um das ihm über jede andere Kreatur erhält, nämlich den freien Willen, preisgibt, die Freiheit des Menschen preisgibt, selbst ein einseitiges in einer der Gesetze der Natur, so kann es keinem Menschen unterzutragen, wenn die Deutschen es jeder Individualität hat, schon so sehr zur geläufigen und fiktiven Massen geworden sind, dann, ja dann verdienen sie den Untergang.

Goethe spricht von dem Deutschen, als einem tragischen Volke, gleich dem der Griechen und Römer, das nur durch einen Untergang aus einer seelisch-wilhelminischen Herde von Wittufordern, dessen das Herz aus den Interessen gegegen und aus ihrem Kernes brennt, bereit sind sich in dem Übergang hoffen zu lassen, und mit dem Tod der Freiheit und der Freiheit der Freiheit zu hängen. Ein tragischer, systematischer Vergewaltigung jeden einzelnen in ein geistiges Gefängnis gesteckt, und erst, als er durch getötet wird, wird er wieder zum Menschen. „Wahrheit“ war nur ein unverhofftes Verteidiger, und der Lohn für ihr heroisches Mahnen war der Tod. Über das Schiekel dieser Menschen wird noch zu reden sein.

Von jeder wartet, bis der Andere anfängt, werden die Boten der rückenden Ressorts und Unterthänigkeiten daher und zahnen, bis sie den Tag der großen und unerträglichen Rache heraufschreien, die die gesamte nationale und weltliche Macht von Wittufordern, dessen das Herz aus den Interessen gegegen und aus ihrem Kernes brennt, bereit sind sich in dem Übergang hoffen zu lassen, und mit dem Tod der Freiheit und der Freiheit der Freiheit zu hängen. Ein tragischer, systematischer Vergewaltigung jeden einzelnen in ein geistiges Gefängnis gesteckt, und erst, als er durch getötet wird, wird er wieder zum Menschen. „Wahrheit“ war nur ein unverhofftes Verteidiger, und der Lohn für ihr heroisches Mahnen war der Tod. Über das Schiekel dieser Menschen wird noch zu reden sein.

Aus Friedrich Schiller, „Die Gestaltung des Izykuns und Holen!“

„... gegen seinen eigenen Zweck gehalten, ist die Gestaltung des Izykuns ein Meisterstück der Staats- und Menschenkunde. Er wollte einen mächtigen, in sich selbst gegründeten, unerschütterlichen Staat; politische Distanz und Abstand waren ihm als Mittel der Sicherung des Staates Ziel, das er so weit erreichte, als unter soßen Zuständen möglich war. Aber hält man den Zweck, welchen Izykuns sich vorseitig gegen den Zweck des Staates stellt, für einen Zweck, der den Zweck des Staates bestreitend tritt, die uns der erste, flüchtige Blick abgewinnt hat. Alles darf den Besten des Staates zum Opfer gebracht werden, nur dasjenige, was den Zweck des Staates bestreitet, darf nicht bestreitet werden. Der Zweck ist nennenswerter Zweck, er ist nur wichtig als eine Bedingung, unter welcher der Zweck der Menschheit erfüllt werden kann, und dieser Zweck der Menschheit ist kein anderer, als Ausbildung aller Künste des Menschen, Fort-

schreibung. Mindest eine Staatsverfassung, dass alle Kräfte, die im Menschen und in ihm enthalten sind, zur Ausbildung des Geistes, es ist als verantwortlich und schädlich, die nun übrigens nach der Abschaffung und in ihrer Art noch so volkssinnig sein. Ihre Dauerhaftigkeit selbst gereicht ihr alsdann wiederum zum Vorwurf, als zu Rehme - sie ist dann nur verhindert, dass sie jene Macht ausübt, die sie auf Dostand hat, wenn schädlicher ist sie.

.... auf Unkenntlichkeit stellten durch das politische Verdienst verschont und die Wahrheit dann verschoben. In der Mutter keine weibliche Liebe, keine Mutterlichkeit, keine kindliche Liebe, keine Freundschaft - es gab nichts als Bürger, nichts als Bürgerschaftliches Tugend.

... Ein tragischer, systematischer Vergewaltigung jeden einzelnen in ein geistiges Gefängnis gesteckt, und erst, als er durch getötet wird, wird er wieder zum Menschen. „Wahrheit“ war nur ein unverhofftes Verteidiger, und der Lohn für ihr heroisches Mahnen war der Tod. Über das Schiekel dieser Menschen wird noch zu reden sein.

....Der Staat (der Lykurg) könnte zur unter der einzigen Bedingung fortzudenken, wenn der Sozialer des Volks stillstand; er könnte sich also nur dadurch erhalten, dass er den höchsten und einzigen Zweck eines Staates vorziehe.“

Aus Goethe "Das Epinion des Kreischen", zweiter Aufzug, vierter Auftritt

Genien

....
Doch von dem Abgrund kann entstiegen,
Auch durch ein ehrliches Geschick
Der halbe Welt zu überwinden,
Das Abygrund muss es doch zurück.
Doch droht ein unerhörter Bangen,
Vor dem, was in der Tiefe verbirgt,
Und alle, die noch an ihn hangen,
Sie müssen mit zu Grunde gehen

Mornung

Mun bogen' ich mein Braven,
Die sich in der Macht versteckt,
Um zu schweigen, nicht zu schlafen,
Um zu sterben, nicht zu leben,
Wind golspalt und gischtarmelt,
Wie im ungewohnter Nachtzeit
Wieder neu entzündet zu rufen
(Mit Überzeugung laute)

Ztreitheit

(gesäuselter)

Zfreiheit
(von allen Seiten und beiden Endo)

Ztreitheit

Wir bitten Sie, dieses Blatt mit möglichst vielen Durchschlägen abzuwählen und weiter zu verteilen!

6e Pamflet 1 van de Weiße Rose | Publiek domein

6f Muuropschrift door de Weiße Rose. Opschrift 'Nieder mit Hitler' op de gevel van de universiteitsbibliotheek van München op de Ludwigstraße, februari 1943. | Onbekend

zwarte teer slogans op de muur te kunnen schrijven. Ze schrijven ‘Freiheit’ en ‘Nieder mit Hitler’ in grote zwarte letters bij de ingang van de universiteit. De slogan ‘Massenmörder Hitler’ en doorgestreepte swastika’s verschijnen op gebouwen rond het centrum van München. Ze schrijven deze slogans ongeveer op 30 verschillende gevels, met gevaar voor eigen leven. De Gestapo verwijderde ze onmiddellijk, maar soms niet even succesvol.

Hans en Sophie Scholl verspreidden de pamfletten door München en stuurden ze door naar andere verzetsgroepen. Totdat ze werden betrapt. In hun eigen universiteit zag een conciërge hoe ze vanaf de bovenste verdieping honderden exemplaren van een pamflet gooiden. Nog geen vier dagen later werden ze veroordeeld voor hoogverraad en onthoofd.⁴³

39 Pound, E. (1999). De Gids. Jaargang 162 · dbnl. Geraadpleegd op 7 januari 2019, van https://dbnl.org/tekst/_gid001199901_01/_gid001199901_01_0102.php

40 Wagendorp, B. (1998, 11 november). Herinnering aan loopgraven is voor Britten springlevend. Geraadpleegd op 5 januari 2019, van <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/herinnering-aan-loopgraven-is-voor-britten-springlevend%7Eb36f661e/>

41 Dumbach, A., & Newborn, J. (2018). Sophie Scholl and the White Rose. Londen, U K: Oneworld Publications.

42 Weiße Rose Stiftung e.V. (z.d.). The White Rose Resistance Group. Geraadpleegd op 21 december 2018, van <https://www.weisse-rose-stiftung.de/white-rose-resistance-group/>

43 Scholl, I. (2005). De Witte Roos. Amsterdam, Nederland: Ambo.

Nº 7

GONE WRONG

7. TEGENKRACHT GONE WRONG

Unabomber & Anders Breivik

Bomaanslagen tot massamoord

In het begin van mijn onderzoek dacht dat ik op zoek te zijn naar de ‘lone-wolf’, iemand die in zijn eentje actie voert. Maar eindigde bij het zoeken naar voorbeelden vooral bij geradicaliseerde mensen die aanslagen hebben gepleegd. Radicalisering is een proces waardoor mensen steeds gemotiveerder worden om gewelddadige middelen te gebruiken om verandering te bereiken. Er zitten vaak complexe motieven achter de aanslagen van radicalen. Het is geen bijzondere actie met een mooi symbool, maar een actie waar vaak geweld aan te pas is gekomen.

De *lone-wolf* was een tactiek die in de jaren tachtig en negentig werd omarmd door witte nationalistische ideologieën. Louis Beam een Ku Klux Klan-lid, riep in zijn manifest op tot ‘leiderloos verzet’. Een leiderloos verzet, is de optimistische gedachte dat radicalen zichzelf in onafhankelijke cellen konden organiseren en zonder instructies gewelddadige acties zouden ondernemen.⁴⁴ De term ‘*lone-wolf*’ verdween een beetje tot in 2011 Anders Breivik de aanslag pleegde in Noorwegen. Anno nu wordt de *lone-wolf* vaak geassocieerd met zelfmoordaanslagen en terroristische acties.

Ook ben ik niet opzoek naar de superheld. Het kernpubliek voor strips of films met superhelden zijn vooral de adolescente jongeren. Individuen die op een punt in hun leven zijn waar ze waarschijnlijk maximaal fantasierijk zijn en op zijn minst ook een beetje rebels. Wat ze leren van deze superhelden is ten eerste, dat fantasie en rebelleren leiden tot geweld. En ten tweede, dat deze twee dingen geweld verheerlijken.⁴⁵ En de persoon waarnaar ik opzoek ben, gebruikt juist in eerste instantie geen geweld om zijn of haar punt over te brengen.

Wanneer is iemand echt autonoom of zelf geschoold. Zoals bij de voorbeelden uit de vorige hoofdstukken is het altijd moeilijk om aan te geven of zij daadwerkelijk de eerste waren of de enige die de actie uitvoerden.⁴⁶ Hetzelfde geldt voor de geradicaliseerden die

in dit hoofdstuk aan bod komen: zijn ze echt autonoom als ze via de telefoon instructies of gecodeerde aanmoedigingen krijgen van IS of andere extremistische groepen? Of als hij online radicaliseert, en daarmee andere al heeft geïnformeerd met zijn radicale ideeën? Het element dat ze wel iets alleen hebben uitgevoerd, is wat de andere voorbeelden ook hadden. De vraag is waar is het kantelpunt.

Radicalisering wordt vaak aangewakkerd door waargenomen onrechtvaardigheid, schrijft Kees van den Bos in zijn boek Waarom mensen radicaliseren. Het onrechtvaardige ontdekken en daar iets aan proberen te doen is wel een element waar ik naar opzoek ben. Alleen doen deze mensen, de godsdienstige extremisten, de rechts extreme groeperingen of links-extremisten, er nog een schepje bovenop. De onrechtvaardigheid die zij zien leidt tot een extreme boosheid. Wanneer de radicaal boos blijft, maar wel onrecht wil rechtzetten, overschrijdt hij/zij vaak de grenzen van de rechtsstaat. Hij/zij wordt een extremist, en bij een aanslag zelfs een gewelddadige extremist.⁴⁷

7.1 Anders Breivik

Op 22 juli 2011 werden 70 mensen vermoord door de Noorse terrorist Anders Breivik. Het merendeel waren jongeren die op het jaarlijks zomerkamp van de Noorse Arbeiderspartij op Utøya waren. Twee uur hiervoor doodde hij nog 8 mensen met een autobom in de regeringswijk in Oslo. Anders Breivik zelf is herkenbaar als het symbool voor zijn aanslag. Zijn hoofd herinnert aan de afschuwelijke aanslag en de jongeren die gevangen zaten op het eiland. Er is verder geen symbool dat zijn acties omvat, geen bloem, geen button, alleen zijn gezicht. Ook schreef een 1.500 pagina's tellen manifest. Hieruit was op te maken dat hij uit was op een Europese burgeroorlog.⁴⁹

7.2 Ted Kaczynski

The unabomber of ook wel Ted Kaczynski is een typisch voorbeeld van de *lone-wolf*. Hij was een wiskundige en professor aan de Universiteit van Californië, maar nam na twee jaar ontslag. Hij verhuisde naar de bossen in de deelstaat Montana. Hij leefde daar als een kluizenaar en was volledig zelfvoorzienend. Tussen 1978 en 1995 heeft hij reeks bomaanslagen verstuurd per post. Hierbij kwamen drie mensen om

het leven en raakten 23 mensen gewond. Hij stelde zich op als anarchist en stelde de moderne samenleving aan de kaak. Hij was vooral tegen de ontwikkeling van de moderne technologieën. Hij vond dat de geest van het individu vervuild werd door de media, zoals tv-series, reclame en nieuws. Zijn doelwitten waren dan ook de mensen die mee helpen aan de ontwikkeling en verspreiding van technologie. Hij vond dat alleen een revolutie de mensheid nog kon redden.

Ondanks dat de Unabomber een 35.000 woorden tellend manifest heeft geschreven, dat gepubliceerd werd in verschillende Amerikaanse kranten, vind ik ook dat we hem kennen van de foto van zijn hoofd en die van zijn arrestatie bij zijn afgelegen woning. Hoewel hij wel voldoet aan de eisen van de personen van de macht van de tegenkracht: de eigenzinnige eenling, strijden voor iets wat je onrechtvaardig vindt en actievoeren, is dit toch wel een goed voorbeeld van Tegenkracht Gone Wrong.

Anger much like laughter can connect a room full of strangers like nothing else. But anger even if it's connected to laughter will not relieve tension. Anger is a tension it is a toxic, infectious tension. And it knows no other purpose than to spread blind hatred. We take our freedom of speech as a responsibility. Anger is never constructive. Stories hold our cure. Our stories should be divided by anger.

- Hannah Gadsby

44 I Berger, J. M. (2016). IS: Staat van Terreur. Amsterdam, Nederland: De Bezige Bij.

45 Graeber, D. (2016). The Utopia of Rules: On Technology, Stupidity, and the Secret Joys of Bureaucracy. Brooklyn, New York, United States: Melville House Publishing.

46 Van der Hoeven, R. (2017, 4 oktober). Eenzame wolven. Geraadpleegd op 9 januari 2019, van <https://www.groene.nl/artikel/een-zame-wolven>

47 Van den Bos, K. (2016). Waarom mensen radicaliseren - Hoe waargenomen onrechtvaardigheid, extremisme en terrorisme aanwakkert. Amsterdam, Nederland: Prometheus.

48 Pinedo, D. (2012, 8 september). Breivik accepteert levenslange celstraf. Geraadpleegd op 9 januari 2019, van <https://www.nrc.nl/nieuws/2012/09/08/breivik-accepteert-levenslange-celstraf-12382163-a363508>

49 NRC. (1998, 22 januari). Unabomber bekent en krijgt levenslang. Geraadpleegd op 9 januari 2019, van <https://www.nrc.nl/nieuws/1998/01/23/unabomber-bekent-en-krijgt-levenslang-7384571-a148330>

et
ke
re
use hobbies zijn OK
een mislukte refenergie

een mislukte refenergie

- Erik van Britsom met incontinentielui, uit protest tegen werkruk van de bus chauffeurs | Foto: Camille Scheistraete
- Matt Buck volgde de racistische KKK-mars op zijn souaffoon speide hij denigrerende deuntjes. | www.express.co.uk
- Provo's protesteren met een wit spandoek | Foto: anp
- De zes activisten voor homorechten op het Rode Plein in Moskou, in Oranje-t-shirt. Eric Xavier Houter. | Foto: The Hidden Flag
- Erik van Britsom met incontinentielui, uit protest tegen werkruk van de bus chauffeurs | Foto: Camille Scheistraete
- Matt Buck volgde de racistische KKK-mars op zijn souaffoon speide hij denigrerende deuntjes. | Foto: Camille Scheistraete
- Provo's protesteren met een wit spandoek | Foto: anp
- De zes activisten voor homorechten op het Rode Plein in Moskou, in Oranje-t-shirt. Eric Xavier Houter. | Foto: The Hidden Flag
- Dolle Mina loert net boven de schouder van Google CEO Sundar Pichai tijdens de hoorzitting van de House Judiciary Committee in Washington DC op 11 december 2018. | Foto: Twitter/Ian Madrigal.
- Monopoly Man loert net boven de schouder van Google CEO Sundar Pichai tijdens de hoorzitting van de House Judiciary Committee in Washington DC op 11 december 2018. | Foto: Twitter/Ian Madrigal.
- Pharrell's Lied dat pas na 100 jaar zal worden vrijgegeven voor is een protesten tegen de klimaatveranderingen. | gq-magazine
- Dolle Mina viert haar eerste verjaardag, Amsterdam; demonstratie voor gratis crèches op de Dam met kinderen in een box, 30 januari 1971 | Foto: National Archief
- Dolle Mina riep moederdag uit tot "dag van de achternaam automaat". In een pamflet leverden de Dolle Mina's kritiek op de ongelijke verdeling van huishoudelijke taken en het gebrek aan collectieve voorzieningen zoals kinderopvang.
- Dolle Mina riep moederdag uit tot "dag van de achternaam automaat". In een pamflet leverden de Dolle Mina's kritiek op de ongelijke verdeling van huishoudelijke taken en het gebrek aan collectieve voorzieningen zoals kinderopvang.
- Guerrilla Girls | Guerrilla Girls (conscious of the art world) Less than 5% of the artists in the Modern Art Selections are women, but 85% of the mudes are female. Why have there been no great women artists? (waaron zijn er geen grote vrouwelijke kunstenaars geweest?) | Guerrilla Girls
- Guerrilla Girls | Guerrilla Girls (conscious of the art world)

8 TEGENKRACHT EN HUMOR

Elise Leijten & Wunsiedel

Ludieke acties

In veel van de vorige voorbeelden worden er ludieke acties gebruikt om zo de strijd luchtig te houden. Mandy Manning wist op een stille humoristische manier haar prijs van Trump in ontvangst te nemen. En twee suffragettes ketende zichzelf als menselijke brieven aan een muur op Downing Street. En de Dolle Mina's met het blokkeren van de openbare herentoiletten uit protest tegen de afwezigheid van openbare damestoiletten. Tot het uitdelen van pamfletten met: 'Wie haalt het haardotje uit de gootsteen?'

8.1 Elise Leijten 'De bommen en kanonnen worden omgesmeed tot klokken die feestelijk juichen.'

Zoals veel jongeren in de jaren tachtig begint Elise met demonstreren tegen de kernbom. Na deze acties bleef Elise altijd doorgaan met demonstreren, door politici aan hun uitspraken te houden en hen daarmee te confronteren. 'Het moet gewoon beter. Je weet niet of je iemand aan het denken zet met je acties – maar de kans is er altijd.' Ze demonstreerde tegen het bezoek van de Japanse keizer, de Betuwelijn, racisme, de Navo, de ontruiming van kraakpanden, klimaatverandering en migratiebeperking. Het was altijd ludiek, nooit gewelddadig of provocatief.⁵⁰ K. Pitalist was een van haar verschillende alter ego's. In 2012 rende ze als K. Pitalis in bankiers-pak en met plaksnor achter een fietsende premier Rutte aan. En riep ze cynisch: 'We gaan wel door hè, met de Olympische Spelen?'

Elise Leijten demonstreerde vaak alleen, "Laat je niet afschrikken als je alleen bent, want als je een sterke boodschap uitdraagt kun je in je eentje meer bewerkstelligen dan een massa die dat niet doet. Het is mijn ervaring dat het vaak veel meer moeite kost om dingen met meerdere mensen voor elkaar te krijgen. In je eentje bepaal je zelf wat je doet en ben je zelf verantwoordelijk voor je daden."

8.2 Wunsiedel 'Men kan meer doen dan straten blokkeren en rolluiken te laten zakken'

Een groep van 250 nazi-extremisten verzamelen zich elk jaar voor de jaarlijkse mars door Wunsiedel in Beieren. De neo-nazi's hebben in 2014 onbewust geholpen om 10.000 euro op te halen voor een anti-extremistische organisatie tijdens een van hun rechtse rally door een Duitse stad. De tweede man van nazi-Duitsland, Rudolf Hess, lag jaren begraven in Wunsiedel. Het maakte van het plaatsje een bedevaartsoord voor neonazi's.

Fabian Wichmann een van de *Rechts gegen Rechts* organisatoren en onderwijs-onderzoeker bij EXIT, vertelde het Duitse persbureau DPA: 'We willen laten zien wat je nog meer kunt doen, welke andere vormen van acties er bestaan. Je kunt meer doen dan alleen de straat blokkeren'

De inwoners van Wunsiedel besloten 10 euro te schenken aan het goede doel voor elke meter die de groep neo-nazi's liepen tijdens de 'onvrijwillige sponsorloop'. Met spandoeken en felicitatie posters langs de route werden de nietsvermoedende neo-nazi's geïnformeerd over hun fondsenwervende inspanningen. Op de humoristische posters stonden leuzen als 'Wenn das der Führer wüsste!' En 'Mein Mamfp'. Winkeliers deelden gratis bananen uit aan degenen die een energie boost nodig hadden om de eindstreep te halen. En aan het einde hing een bord om hen te bedankten voor hun 'donaties'.⁵¹

Met deze actie ondervindt je een demonstratie van extreem rechts, op een creatieve en ludieke manier en creëer je een krachtige saamhorigheid in een dorpsgemeenschap.

8a Elise Leijten | Foto ANP/Phil Nijhuis

8b De bewoners van Wunsiedel bedachten een nieuwe manier om een extremistische neo nazi mars aan te pakken. Ze organiseerde een zonder weet van de neo-nazi's een onvrijwillige sponsorloop | Foto: Rechts Gegen Rechts

50 De Waard, P. (2018, 14 november). Elise Leijten (1962-2018): Eenzame demonstrant met vele alter ego's. Geraadpleegd op 5 januari 2019, van <https://www.volkskrant.nl/mensen/elise-leijten-1962-2018-eenzame-demonstrant-met-vele-alter-ego-s%7Ebff472b6/>

51 Cresci, E. (2014, 18 november). German town tricks neo-Nazis into raising thousands of euros for anti-extremist charity. Geraadpleegd op 5 januari 2019, van <https://www.theguardian.com/world/2014/nov/18/neo-nazis-tricked-into-raising-10000-for-charity>

CONCLUSIE

Het eerste wat je moet doen is wat meer oproer maken, kies een regel en breek hem. Je moet wel bereid zijn deze regel te vervangen door een beter alternatief. Met alleen zeggen dat iets niet klopt kom je er niet. Wees klaar om je kont tegen de krib te gooien. Doe precies het tegenovergestelde van de mainstream. Als je acties positieve veranderingen teweeg kunnen brengen, grijp dan de kans en onderneem dan iets. Dat het schuurt is niet erg. We moeten ons juist gemakkelijker gaan voelen met een beetje ongemak of vervelende spanningen. Waar zijn de strijdsters gebleven die voor elk beetje onrecht dat ze voelden streden? De actievoerders uit de jaren 60 met hun energie en toekomstperspectief. Alles waarvan je voelt dat verandering moet hebben, probeer die dan ook echt aan te brengen. Begin een actie. Al is het alleen om je stem te laten horen, een klacht te schrijven, iets aan de kaak stellen of iets weigeren te doen. De eerste stap moet bij jou passen. De eerste stap moet je zo'n adrenaline kick geven dat je door wilt gaan, maar niet te groot dat ie je compleet verstijft.

En wanneer je deze eerste stap hebt gezet. De button, het bord, het pamflet hebt gemaakt, het onrecht geopenbaard, een actiegroep bent begonnen, zelfs als iets niet meteen verandert; jij hebt gerebelleerd. Jij hebt gestreden voor iets waarvan jij dacht dat het fout was. Hoe klein misschien de eerste stap ook is, het feit dat je hem gemaakt hebt is een enorme stap. Alle problemen die je zelf tegenkomt en dagelijks in de krant leest, worden niet opgelost als we niet eerst zelf iets ondernemen, als we passief blijven doen wat ons wordt opgedragen. Als je mind-set maar staat op het maken van een verschil. De macht van de tegenkracht. Vormen van verzet zijn universeel voor elke plek en tijd in de geschiedenis.

Deze 8 manieren om tegenkracht in daden om te zetten is niet eindig. Er zijn nog veel meer manieren die je kan gebruiken voor tegenkracht. Denk aan tegenkracht in de muziek, kunst en mode. Dit onderzoek heeft mij motivatie, nieuwe positieve energie, inspiratie en moed gegeven voor het voeren

van actie. Iedereen kan actievoeren. Het heeft me laten inzien dat er verschillende manieren zijn om actie te voeren. Dat je een vorm moet vinden die het best bij jou past. De eigenzinnige eenlingen waren geen superhelden of speciale personen. Maar mensen zoals jij en ik, alleen hebben zij hun woorden omgezet in daden.

Ook wil ik voorkomen dat het lijkt alsof de meest opvallende eenmansacties vaak gevoerd worden door vrouwen. Het is geen feministisch pamflet. Ze vallen misschien meer op omdat ze door de gehele geschiedenis heen gelimiteerd werden in alles behalve het huishouden. Het feminismisme heeft wel een grote invloed gehad op het rebelleren in de geschiedenis schrijft David Greaber in zijn boek, *The Utopia of rules*. Maar voor de mannen onder ons, laat je niet afschrikken. Ook jij kan deze strijd aan.

COLOPHON

Ontwerp en idee
Nina van Tuikwerd

Tekst
Nina van Tuikwerd

Elk hoofdstuk is een speciale editie riso prints.
Geprint op de KABK, De Koninklijke Academie
van Beeldende Kunsten in Den Haag

papier:
munken polar 100 gr.
muskat 100gr.
opakal 70gr.
color copy
    zonnengeel 120gr.
biotop 100 gr.
cyclus 100 gr.

De zwart/wit versie is de command P
van de website

SPECIALE DANK AAN

Mijn lieve moeder, Marina van Tuikwerd
en lieve zus, Leonore van der Waals

Voor de fantastische steun en hulp,
en altijd voor me klaar staan !

Ben Verlangen, Katinka Jansen, Fred Paats,
Sadie-Jane Giles, Stijn ter Woerds
voor de pre-read en spelling check

Dank voor het sparren
Els Kloek

LITERATUURLIJST

- Acocella, J. (2018, 31 mei). How Martin Luther Changed the World. Geraadpleegd op 5 januari 2019, van <https://www.newyorker.com/magazine/2017/10/30/how-martin-luther-changed-the-world>
- Adamson, G. (2017, 4 december). Banners Unfurled. Geraadpleegd op 4 januari 2019, van <https://www.disegnodaily.com/article/banners-unfurled>
- Amnesty International: samen strijden we voor mensenrechten. (z.d.). Geraadpleegd op 21 december 2018, van <https://www.amnesty.nl/>
- Arendt, H. (2016). On Revolution. Londen, U K: Faber & Faber.
- Berger, J. M. (2016). IS: Staat van Terreur. Amsterdam, Nederland: De Bezige Bij.
- Berkman, A. (2016). ABC van het anarchisme. Amsterdam, Nederland: Kelderuitgeverij.
- Bloemhof, L. (2018, 4 september). Hoe een knielprotest leidt tot een sponsordeal met Nike. Geraadpleegd op 21 december 2018, van <https://www.volkskrant.nl/sport/hoe-een-knielprotest-leidt-tot-een-sponsordeal-met-nike%7Eb158730f/>
- Boers, M. (2016). De Internet Gids | Zo kan het dus gebeuren. Geraadpleegd op 21 december 2018, van <https://de-internet-gids.nl/2016/no6/zo-kan-het-gebeuren>
- Bolle, J. (2017, 22 februari). Veroordeling Russische activist Dadin teruggedraaid. Geraadpleegd op 5 januari 2019, van <https://www.nrc.nl/nieuws/2017/02/22/veroordeling-russische-activist-dadin-teruggedraaid-a1547131>
- Bouwman, R. (2011, 3 maart). Revolutie! En dan? Geraadpleegd op 9 september 2018, van <https://www.hpdetijd.nl/2011-03-02/revolutie-en-dan/>
- Civil Rights Icon Rosa Parks Dies. (2005, 25 oktober). Geraadpleegd op 21 december 2018, van <https://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=4973548>
- Claeys, M. (2018). Red de democratie!: waarom het systeem hapert en wat we eraan kunnen doen. Antwerpen, België: Uitgeverij Polis.
- Cochrane, K. (2013, 29 mei). Nine inspiring lessons the suffragettes can teach feminists today | The Guardian. Geraadpleegd op 8 oktober 2018, van <https://www.theguardian.com/world/2013/may/29/nine-lessons-suffragettes-feminists+>
- Cochrane, K. (2017, 25 november). Nine inspiring lessons the suffragettes can teach feminists today. Geraadpleegd op 5 januari 2019, van <https://www.theguardian.com/world/2013/may/29/nine-lessons-suffragettes-feminists>
- Cresci, E. (2014, 18 november). German town tricks neo-Nazis into raising thousands of euros for anti-extremist charity. Geraadpleegd op 5 januari 2019, van <https://www.theguardian.com/world/2014/nov/18/neo-nazis-tricked-into-raising-10000-for-charity>
- Dayglow Media, & Pencil & Pepper. (2018, 21 augustus). The gesture that speaks a thousand words - BBC Ideas [Video]. Geraadpleegd op 5 januari 2019, van <https://www.bbc.com/ideas/videos/the-gesture-that-speaks-a-thousand-words/p06j24w0?playlist=the-hidden-history-of-hand-gestures>
- De Gouges, O. (2009). The Declaration of the Rights of Women. London, Verenigd Koninkrijk: Hachette UK.
- De Waard, P. (2018, 14 november). Elise Leijten (1962-2018): Eenzame demonstrant met vele alter ego's. Geraadpleegd op 5 januari 2019, van <https://www.volkskrant.nl/mensen/elise-leijten-1962-2018-eenzame-demonstrant-met-vele-alter-ego-s%7Ebfff472b6/>
- Deen, F., Reinders, M., & Onnekink, D. (2011). Pamphlets and Politics in the Dutch Republic. Leiden, Nederland: BRILL.
- Demeester, A. (2012, 15 mei). Humor als strijdmiddel. Geraadpleegd op 21 december 2018, van <https://www.groene.nl/artikel/humor-als-strijdmiddel>
- Doosje, B., Moghaddam2, F. M., Kruglanski, A. W., De Wolf, A., Mann, L., & Feddes, A. R. (2016). Terrorism, radicalization and de-radicalization. ScienceDirect, (Intergroup relations), 1–6.
- Dumbach, A., & Newborn, J. (2018). Sophie Scholl and the White Rose. Londen, U K: OneWorld Publications.

- Emmeline Pankhurst en de suffragettebeweging. (2017, 30 augustus). Geraadpleegd op 8 september 2018, van <https://isgeschiedenis.nl/node/17018>
- Flusser, V. (2011). *Into the Universe of Technical Images*. Minneapolis, Minnesota, Verenigde Staten: University Of Minnesota Press.
- Gerbaudo, P. (2018). 'Friendly' Reunions: Social Media and the Choreography of Assembly. In P. Gerbaudo (Red.), *Tweets and the Streets: Social Media and Contemporary Activism* (pp. 18–47). London, U K: Pluto Press.
- Goslings, M., & Klomp, R. J. Q. (2017). *Tegenkrachten: een waaier van tegenkrachten belicht vanuit de werelden van de kunsten, de wetenschap, de journalistiek en het recht*. Nijmegen, Nederland: Ars Aequi Libri.
- Graeber, D. (2011). *Revolutions in Reverse*. London, U. K.: Minor Compositions.
- Graeber, D. (2016). *The Utopia of Rules: On Technology, Stupidity, and the Secret Joys of Bureaucracy*. Brooklyn, New York, United States: Melville House Publishing.
- Groen, J. (2017, 12 juli).
- NOBELPRIJSWINNARES MALALA YOUSAFZAI IS VANDAAG PAS TWINTIG JAAR. Geraadpleegd op 9 januari 2019, van <https://www.opzij.nl/2017/07/12/nobelprijswinnares-malala-yousafzai-twintig-jaar/>
- Grunig, J. E. (1989). Sierra club study shows who become activists. *Public Relations Review*, 15(3).
- Haslam, S. (2018, 16 maart). Protest Banners: Women's Suffrage. Geraadpleegd op 4 januari 2019, van https://www.open.edu/openlearn/society-politics-law/politics/protest-banners-womens-suffrage?in_menu=721593
- Historiek. (2017, 11 december). Am I not a man and a brother? Geraadpleegd op 8 januari 2019, van <https://historiek.net/am-i-not-a-man-and-a-brother/23136/>
- Historiek. (2018, 14 maart). Olympe de Gouges (1748-1793) - Schrijfster tijdens de Franse Revolutie. Geraadpleegd op 21 december 2018, van <https://historiek.net/olympe-de-gouges-1748-1793/5588/>
- Jacobi, F. (2012). Aesthetics of Resistance. *Doctoral Studies and Research in Fine and Performing Arts*, No. 10,, 10, 6–52.
- Janssen, R. (2018, 18 april). Een geest van bevrijding. Geraadpleegd op 10 oktober 2018, van <https://www.groene.nl/artikel/een-geest-van-bevrijding>
- KIJK. (2017, 9 oktober). Revolutie ? KIJK speciale uitgaven Revolutie 2017, 2017(Speciale uitgave), 3–120.
- Klandermans, B., & Van Stekelenburg, J. (2009). Radicalization. In A. E. Azzi, X. Chryssochou, B. Klandermans, & B. Simon (Reds.), *Identity and Participation in Culturally Diverse Societies: A Multidisciplinary Perspective* (pp. 90–99). Hoboken, New Jersey, Verenigde Staten: Blackwell Publishing Ltd.
- Kloek, E. (2018). *1001 vrouwen in de 20ste eeuw*. Nijmegen, Nederland: Van Tilt.
- Kuo, L. (2018, 5 juni). #Tankman2018: hero of Tiananmen protest remembered across globe. Geraadpleegd op 9 januari 2019, van <https://www.theguardian.com/world/2018/jun/04/tankman2018-hero-of-tiananmen-protest-remembered-across-globe>
- Marcus, G. (2009). *Lipstick Traces*. Cambridge, Massachusetts, Verenigde Staten: Harvard University Press.
- Mohn, T. (2018, 20 januari). Long Before Twitter, Martin Luther Was a Media Pioneer. Geraadpleegd op 21 december 2018, van <https://www.nytimes.com/2016/10/30/arts/design/long-before-twitter-martin-luther-was-a-media-pioneer.html>
- Naders, B. (2018). De eerste van een nieuwe soort. *HUMAN*, Winter 2018 - 2019(1), 14–15.
- NRC. (1998, 22 januari). Unabomber bekent en krijgt levenslang. Geraadpleegd op 9 januari 2019, van <https://www.nrc.nl/nieuws/1998/01/23/unabomber-bekent-en-krijgt-levenslang-7384571-a148330>
- NRC. (2018, 12 oktober). #MeToo liep uit op een sociaal-culturele revolutie. Geraadpleegd op 21 december 2018, van <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/10/12/machtsmisbruik-metoo-liep-uit-op-een-sociaal-culturele-revolutie-a2417790>
- NTR. (2018, 21 december). Provo in de pers - Andere Tijden [Video]. Geraadpleegd op 5 januari 2019, van <https://www.andertijden.nl/aflevering/285/Provo-in-de-pers>
- Oliver, P. E., & Marwell, G. (1988). The Paradox of Group Size in Collective Action: A Theory of the Critical Mass. II.. *American Sociological Review*, 53(1), 1–8.

- Parks, R., & Haskins, J. (1999). Rosa Parks: my story. Londen, Verenigd Koninkrijk: Uitgeverij Polis.
- Pinedo, D. (2012, 8 september). Breivik accepteert levenslange celstraf. Geraadpleegd op 9 januari 2019, van <https://www.nrc.nl/nieuws/2012/09/08/breivik-accepteert-levenslange-celstraf-12382163-a363508>
- Pound, E. (1999). De Gids. Jaargang 162 · dnl. Geraadpleegd op 7 januari 2019, van https://dbnl.org/tekst/_gid001199901_01/_gid001199901_01_0102.php
- Ramdharie, S. (2018, 4 september). Nike maakt statement door omstreden Colin Kaepernick te kiezen voor campagne. Geraadpleegd op 21 december 2018, van <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/nike-maakt-statement-door-omstreden-colin-kaepernick-te-kiezen-voor-campagne%7Eb9551da7/>
- Rovers, E. (2018, 21 augustus). Elin Ersson: het hart van een heilige en de ballen van een stier. Geraadpleegd op 21 december 2018, van <https://www.brainwash.nl/bijdrage/elin-ersson-het-hart-van-een-heilige-en-de-ballens-van-een-stier>
- Rowling, J. K. (2014). Harry Potter and the Goblet of Fire. Londen, U K: Bloomsbury.
- Scholl, I. (2005). De Witte Roos. Amsterdam, Nederlands: Ambo.
- Schwartz, J. (1999, 17 december). CAMPAGNEVOEREN deel 1. Geraadpleegd op 21 december 2018, van http://www.ravagedigitaal.org/archief_1999/9799ar11.htm
- Smith, D. (2018, 25 mei). US teacher of the year stages silent protest as Trump awards prize. Geraadpleegd op 8 januari 2019, van <https://www.theguardian.com/us-news/2018/may/02/teacher-of-the-year-award-trump-mandy-manning>
- Social Media - Kennisplatform met informatie over social media, social marketing en social internetstrategie. (z.d.). Geraadpleegd op 7 januari 2019, van <http://www.social-media.nl/>
- Social-media kennisplatform voor social media. (z.d.). Social Media - Kennisplatform met informatie over social media, social marketing en social internetstrategie. Geraadpleegd op 4 januari 2019, van <http://www.social-media.nl/>
- Stenn, D. (2018, 20 januari). The Systematic Crushing of a #MeToo Pioneer. Geraadpleegd op 21 december 2018, van <https://www.nytimes.com/2018/01/05/opinion/metoo-hollywood-sexual-harassment-pioneer.html>
- Tilly, C., Castañeda, E., & Schneider, C. L. (2017). Collective Violence, Contentious Politics, and Social Change: A Charles Tilly Reader. Londen, Verenigd Koninkrijk: Routledge.
- Van den Bos, K. (2016). Waarom mensen radicaliseren - Hoe waargenomen onrechtvaardigheid, extremisme en terrorisme aanwakkert. Amsterdam, Nederland: Prometheus.
- Van der Hoeven, R. (2017, 4 oktober). Eenzame wolveren. Geraadpleegd op 9 januari 2019, van <https://www.groene.nl/artikel/eenzame-wolveren>
- Van Otegem, M. (2011). De zeventiende eeuw. Jaargang 17 (17e ed.). Hilversum, Nederland: Verloren.
- Van Raalte, J. (2014, 26 juni). De eeuwige wederkeer van het anarchisme. Geraadpleegd op 21 december 2018, van <https://decorrespondent.nl/1375/de-eeuwige-wederkeer-van-het-anarchisme/56872329250-47f96d80>
- Visser, Y. (2018, 23 juli). Studentenopstand Peking: Man tegen tank. Geraadpleegd op 9 januari 2019, van <https://historiek.net/studentenopstand-peking-man-tegen-tank/22716/>
- Wagendorp, B. (1998, 11 november). Herinnering aan loopgraven is voor Britten springlevend. Geraadpleegd op 5 januari 2019, van <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/herinnering-aan-loopgraven-is-voor-britten-springlevend%7Eb36f661e/>
- Weiße Rose Stiftung e.V. (z.d.). The White Rose Resistance Group. Geraadpleegd op 21 december 2018, van <https://www.weisse-rose-stiftung.de/white-rose-resistance-group/>
- Wikipedia. (2018, 9 december). Pionier. Geraadpleegd op 8 januari 2019, van <https://nl.wikipedia.org/wiki/Pionier>